

наша СЛОВА

Не пакідайце ж мовы нашай беларускай, каб не ўмёрлі!
ФРАНЦІШАК БАГУШЭВІЧ

Газета выходзіць з сакавіка 1990 года

№ 26 (1073) 27 ЧЭРВЕНЯ 2012 г.

Старая песня ад новага намесніка міністра

МИНІСТЭРСТВА АДУКАЦЫИ
РЭСПУБЛІКІ БЕЛАРУСЬ

вул. Савецкая, 9
220010, г. Минск
тэл. 227-47-36, факс 200-84-83
E-mail: root@minedu.unibel.by

00027626

МИНІСТЕРСТВО ОБРАЗОВАНИЯ
РЕСПУБЛІКІ БЕЛАРУСЬ

ул. Советская, 9
220010, г. Минск
тэл. 227-47-36, факс 200-84-83
E-mail: root@minedu.unibel.by

Старшыні грамадскага аўтадыннія
“Таварыства беларускай мовы
імя Францішка Скарыны”
Трусаву А.А.

№ № _____ от _____

Паважаны Алег Анагольевіч!

У Міністэрстве адкуацыі разгледжаны Ваш чарговы зварт аб выданні падручнікаў і вучэбных дапаможнікаў. Паведамляем наступнае.

З 2006 года вучні ўстаноў адкуацыі маюць права выбару мовы вывучэння вучэбных предметаў “Гісторыя Беларусі” і “Геаграфія Беларусі”. Ва ўстановах агульной сярэдняй адкуацыі з рускай мовай навучання вучэбныя предметы “Гісторыя Беларусі” і “Геаграфія Беларусі” вывучаюцца на рускай мове, а ва ўстановах агульной сярэдняй адкуацыі з беларускай мовай навучання - на беларускай мове.

Пераход на выкладанне гэтых предметаў на беларускай мове з 2012 года немагчымы ў сувязі з адсутнасцю неабходнай колькасці падручнікаў. Для іх перавыдання патрэбна 8,7 млрд. рублёў. Выкарыстанне падручнікаў разлічана на 6 гадоў, іх планавае перавыданне прадугледжана ў 2015-2020 гадах.

Як ужо Вам паведамлялася раней, у 2009 годзе адноўлена выданне кніг серыі “Школьная бібліятэка”, якая адпавядзе патрабаванням вучэбных праграм па вучэбных предметах “Беларуская літаратура” і “Руская літаратура”. На яе выданне Міністэрству інфармацыі выдзяляеца мэтае 100% фінансаванне з рэспубліканскага бюджэту. Выпуск гэтай літаратуры здзяйсняюць падначаленныя Міністэрству інфармацыі дзяржаўныя выдавецтвы. Кнігі названай серыі паступаюць з выдавецтваў у бібліятэкі ўстаноў агульной сярэдняй адкуацыі згодна з нормамі і сацыяльным заказам Міністэрства адкуацыі. У кампетэнцыю Міністэрства адкуацыі не ўваходзіць камплектаванне кнігамі серыі “Школьная бібліятэка” публічных бібліятэк і, у прыватнасці, Нацыянальнай бібліятэкі Беларусі.

Дадаткова паведамляем, што з 2009 года ў серыі “Школьная бібліятэка” было выдадзена 46 найменняў кніг на беларускай мове, а на рускай мове - 19, у 2012 годзе запланавана выданне 11 найменняў кніг на беларускай мове, на рускай мове - 7. У асноўным названая серыя на беларускай мове выдаецца зборнікамі, у якія ўваходзяць творы вялікай колькасці пісьменнікаў, а на рускай мове - толькі творы аднаго ці двух аўтараў.

На пытанні аб выданні вучэбных дапаможнікаў і картаграфічнай прадукцыі Вам быў дадзены адказ раней (пісмо от 18.05.2012 № 06-15/2706/дс).

Намеснік Міністра

В.В. Якжык.

Калі беларускую мову выкладаць добра

Сёлета па краіне на ЦТ зарэгістравалася больш як 141 тыс. чалавек. Рускую мову выказалі жаданне здаваць звыш 95 тыс. чалавек, а беларускую - звыш 45 тыс. чалавек (32 %). Беларуская мова яўна здае пазіцыі, і тут мы маєм агульнбеларускі клопат.

ISSN 2073-7033

9 772 073 703 003 >

Але не ўсюды такія судносіны паміж беларускай і рускай мовамі. Да прыкладу, у Лідзе ЦТ па рускай мове здавалі 1143 чалавекі, а па беларускай - 1645 чалавек (59 %).

Гэта прытым, што ўсіх 16 лідскіх гарадскіх школаў - рускамоўныя па факту, ды і ў астатніх гарадах рэгіёну сітуацыя мала лепшая. І вясковыя школы не ўсюды беларускамоўныя. Але, відаць, у гэтым рэгіёне ўзвесь выкладання беларускай мовы высокі, калі большасць дзячей лічыць, што яны згадаць тэставанне па беларускай мове лепш, чым па

рускай. Ніколькі не прыніжаючы ўзровень выкладання рускай мовы, можна тым не менш канстатаваць, што тут азначанне “родная мова” яшчэ цвёрда замацавана за мовай беларускай, і ўтым найбольшая заслуга настаўнікаў беларускай мовы і літаратуры, на якіх у нашым грамадстве гатовы вешчаць усю адказнасць за слабое валоданне мовай нашых дзячей. Настаўнікі то працуяць, ім бы яшчэ адміністрацыйную падтрымку, ды матэрыяльную зацікаўленасць, прывязаную да вынікаў.

Наші кар.

КУПАЛЛЕ Ў ЛОНДАНЕ

23 чэрвеня беларуская грамада Вялікабрытаніі адзначыла адно з найстараражытных народных святаў - Купалле.

Разам з тым Купалле - адно з маладых святаў беларускай дыяспары на Туманным альбёне. Брытанскія беларусы пачалі актыўна адзначаць яго з канца 1990-х. “Усё пачыналася яшчэ пры ўздзеле легендарных брытанцаў і вялікіх прыяцеляў Беларусі Веры Рыч і Гая Пікарды”, - распавёў адзін з ініцыятаў святкавання Павел Шаўцоў. Этнаграфічна-фальклоруну афарбóку святкаванне набыло дзякуючы Караліне Мацкевіч - адной з завадатарак цяперашніх беларускай грамады. Усяго за некалькі год Купалле стала самым папулярным святкаваннем сярод беларусаў Вялікабрытаніі, што збірае нашых суайчыннікаў ды сяброў Беларусі ў лонданскім раёне Паўночны Фінчлі.

Паноўная беларуская мова, нацыянальныя строі,

вянкі з красак - у купальскую ноч сад сядзібы Беларускага рэлігійнага і культурнага цэнтра імя Св. Кірылы Турайскага ныбыта перанес прысутніх на радзіму.

Цэнтральным месцам абрарадавага святкавання стала вогнішча - увасабленне сонца і ўраджаю, як лічылі нашы продкі. Вакол агню вадзілі карагоды, спявалі традыцыйныя купальскія песні, скакалі праз вогнішча ды палілі пудзілі і купальскае кола.

Кожны ахвочы

мог узяць урок беларускіх традыцыйных танцаў і далучыцца да аўтэнтычных спеваў. Дзяцей чакала актыўная праграма з традыцыйных беларускіх гульняў. Фатовыстава Сашы Белавокай прадставіла летапіс папярэдніх святкаванняў Купалля ў Лондане. Гучала ўэты вечар і пэзэя Веры Рыч - брытанскай перакладчыцы, якая адкрыла англамоўнаму свету беларускую літаратуру.

Паводле старадаўніх традыцый, купальская ночь у Лондане скончылася пусканнем вогненных вянкоў па вадзе.

Кастусь Лашкевіч.

**РЭНАН БАРДЗІНІ
БРЭСАН**
(ФУТБАЛІСТ БАТЭ)

**МАЯ РОДНАЯ МОВА –
ПАРТУГАЛЬСКАЯ.
А ТВЯ?**

РЭАЛЬНЫ ШЛЯХ ДА ДВУХМОЎЯ Ў АДУКАЦЫІ

Развагі і досвед настаўніка

Я вельмі люблю фільм "Сібірскі цырульнік". Сярод іншага, у ім звяртае на сябе ўвагу тое, што троечнік Андрэй Талстой лёгка пераходзіў з рускай мовы на англійскую і наадварот. Верагодна, што ў англійскай мове ён дапускаў памылкі, было недасканалым і вымаўленне. Але на гэтай мове выкладаліся некаторыя прадметы, яна выкарыстоўвалася шэрагам педагогаў у фармальныx і нефармальныx адносінах з навучэнцамі. Нічые права пры гэтым не парушаліся, а карысць была відавочнай.

У студэнцкія гады (я навучаўся па спецыяльнасці біялогія і хімія) мы шырока выкарыстоўвалі лацінскія назвы арганізмаў (капуста - Brassica, бяроза - Betula, таполя - Populus, воўк - Canis, чмель - Bombus bombus і інш.), іх сістэматыку (клас Птушкі - Aves, атрад Жукі - Coleoptera, сям'я Ружовыя - Rosaceae і да т.п.), назвы органаў (чэреп - cranium, стравінік - gaster, сэрца - cor, шчытападобная залоза - glandula thyroidea і г.д.). Знаёмы з Узбекістана казаў, што ў іх студэнты-медыкі ў аваўязковым парадку засвойваюць спецыяльную тэрміналогію ажно на трох мовах - узбекскай, рускай, лацінскай.

Чаму раней пры выкладанні па-беларуску гісторыі і геаграфіі Беларусі ўзнікалі проблемы? Чаму студэнты да-гэтуль стогнуць і выказваюць незадаволенасць, калі нехта з выкладчыкаў бярэцца на гэтай мовевесці свае заняткі? Справа ў тым, што:

1) На ўроках беларускай мовы

- вучні практична не рыхтуюцца да рэальнага ўспрыніці і аднаўлення ведаў па розных галінах ведаў;

- правілы вывучаюцца дзеля саміх сябе, а не дзеля іх актыўнага выкарыстоўвання ў жыцці, найперш за ўсё ў вусных і пісьмовых зносінах настаўнікам-беларусаведам, у тым ліку нефармальных;

- набыццю навыкаў вуснага маўлення не надаецца належнай увагі. Тому на беларускай мове можна пагаварыць толькі пра саму беларускую мову.

2) Спецыяльная для кожнай навукі тэрміналогія

застаецца незнамай і цяжка-зразумелай.

У выніку спробы выкладання любых прадметаў па-беларуску ў многіх навучэнцяў іх бацькоў выклікаюць страх і няўпэўненасць. Тыя ж праблемы нярэдка ўзнікаюць у выпускнікоў сельскіх школ, калі яны працягваюць у горадзе навучанне на рускай мове. Прабачце, а ці не занадта сціплы вынік вывучэння дзвюх моў на працягу цэлых 11-ці гадоў?

Можа, надышоў час на самым высокім узроўні ўзняць праблему выкладання моў, бо тут штосьці яўна не так, як магло быць.

Думаю, што гэту праблему вырашыць не складана. Некалі я пісаў у "НС" (2010 г., № 35), што мэтазгодна змяніць акцэнты ў выкладанні моў: не засяроджваць амаль усю ўвагу на правапісе, а спачатку засвойваць лексіку, навыкі вуснага маўлення, потым правапіс. Но правапіс без засваення лексікі - фармалізм, дыдактычны туپік, шлях у нікуды. Практычна тое ж самае, што вучыць чытаць, калі гадаванец яшчэ не запомніў літары. Або вучыць плаваць, не дабіўшыся трымання на вадзе.

Што да іншых прадметаў, то азнямленне па спецыяльной лексікай варту ўключыць і ў гэтыя ўрокі. Калі на біялагічных і медыцынскіх спецыяльнасцях не лічць марнаваннем часу вывучэнне латыні, то і беларускую тэрміналогію ў рускамоўных школах, як і рускую ў беларускамоўных, можна разгледзець. І тады многія праблемы далейшага навучання знікнутць і пра іх будзе смешна нават успамінаць.

У "НС" (2011 г., № 21) быў надрукаваны мой допіс "Хімічныя тэрміны на мовах усходніх славян" (беларускай, рускай, украінскай), а ў часопісе "Хімія: праблемы выкладання" (2009 г., № 6) - "Беларуска-рускі слоўнік хімічных тэрмінаў". Гэтым напрапорукамі сёлета на апошніх уроках на вучальнага года я скарыстаўся амаль на ўсіх класах, дзе практику. Програма была ўжо выканана, асноўныя тэрэтычныя звесткі мы паўтарылі. Можна было павыконаць практиканні, рашыць задачы, але вучні ад усяго гэтага яўна ста-

міліся. І вось ім на сталы раздаюцца ксеракопіі міні-слоўнічкі. Заўважу, што значная большасць вучняў з цікавасцю сачыла за тым, што па чарзе ўслых зачытвалі з аркушаў іх аднакласнікі:

Абпал - обжиг.

Агрэгатны стан - агрегатное состояние.

Адмоўны зарад - отрицательный заряд.

АЗбест - асбест.

Алебастра - алебастр.

Алей - жидкое масло (кроме минерального).

Аснова - основание

.....
Браджэнне - брожение.
Будаўнічыя матэрыялы - строительные материалы.

Будова рэчыва - строение вещества.

Бурштын (янтар) - янтарь.

.....
Варі - весы.
Вадародны паказчык (рН асіроддзя) - водородный показатель (рН среды).

.....
Газа - керосин.
Газоўка - керосиновая лампа, коптилка.
Галын - квасцы.

.....
І Г. д. І да т.п.

Такая незвычайная інфармацыя - гэта і міжпрадметныя сувязі, што ўжо каштоўна сама па сабе, і пашырэнне круглагаляду, і псхіалагічнае разгрузка, і вырашэнне праблемы апошніх уроўні або навучальным годзе, калі адзнакі ўжо выстаўлены, але занятак не скончаны.

Не выключаю, што засваенне тэрміналогіі на дзвюх мовах у далейшым можа стаць не забаўляльным момантам, а патрабаваннем. А для многіх вучняў, асабліва з гуманітарным мысленнем, і магчымасцю лёгка зарабіць высокую адзнаку, бо вялікіх намаганняў для запамінання тэрмінаў, як правіла, не патрабуеца, а здзяйніцца застаецца. Затое ў наступныя гады гэта захавае іх ад перажыванняў, калі выкладчыкі рабітам пачне праводзіць свае заняткі не на той

мове, што была для іх асноўнай у школе.

Міжпрадметныя сувязі з хіміі і беларускай славеснасці могуць прайяўляцца і ў іншым. Так, пры вывучэнні тэмы "Карбонавыя кіслоты" слушна прывесці такое супастаўленне: "При взаімадействии уксусной кіслоты с натрыем образуется соль CH_3COONa . Вспомните, как по-белорусски называется уксус?" Нехта ў класе звычайна згадвае (а калі не, то настаўнік напамінае): **воцат**. "Теперь легко запомнить, что соли уксусной кіслоты называются ацетатами. Данная соль - ацетат натрия".

Іншыя прыклады. "Кіслота $\text{C}_{17}\text{H}_{33}\text{COOH}$ была выделена из масла. Как по-белорусски называется растительное масло?" Яно называецца **алей**. "А эта кіслота - олеиновая".

Пры разгляданні атрымання металаў мы звяртаємось да макета (а ў якіх школах яго няма, то да малюнка ў падручніку) доменай печкі. Чаму яна называецца доменай? Ад славянскага слова "дменіе". "А оно очень напоминает белорусское слово **дзменне**, что значит **дутьё**. Доменная печь так называется потому, что в неё вдуваётся воздух".

"Оксід углерода (І) СО иначе называется **угарны газ** или - по-старому - **чадны газ**. Кстати, по-белорусски его название **чадны газ**. Чад = **угар**".

"Воздух - смесь газов. Это слово однокоренное со словами "вдох", "вздох", "дыхание". Кстати, по-белорусски воздух называется **паветра**, что напоминает ветер, движение воздушных масс".

Яшчэ большыя магчымасці дае мастацкая літаратура, у тым ліку творы, якія вывучаюцца ў школе.

Кіслород O_2 - частка паветра (у паветры яго 21 % па абоўму). Хаця на побытовым узроўні паняцці "кіслород" і "паветра" часта змешваюць. Тут на дапомогу настаўніку хіміі приходзіць раман Івана Шамякіна "Сэрца на далоні":

Шыковіч стаў на пальчыкі, пацягнуўся, падняўши руки, глубока ўдыхнуў паветра <...>.

- Здаецца, што тут нават паветра больш, чым дзе... Якое неба! А?

- Больші кіслороду.

- Для мяне - паветра.

Для цябе - кіслород. Гэта ж табе не кіслородная палатка.

- Мне здорова спіца тут, - **Шыковіч весела смяяўся <...>**

не сырэлі б... Так гаварыў калісці, устаўляючы дубельты, бацька.

Аднак таго таямнічага "мітравалю" няма і вонкі стаяць сумныя, заплаканыя. Адсырэла і адтапырылася няспрыты разложаная панера, і з-пад яе відаў вуголле.

Фармалін (раствор муравынага альдэгіду HCNO) і медны купарас ("сіні камень") $\text{CuSO}_4 \cdot 5\text{H}_2\text{O}$ выкарыстоўваючы для пратраўлівання насення перед пасевам. Пра гэта - у рамане Івана Мележа "Людзі на балоце":

Аднак тут у гаворку ўступае Чарнушка:

- <...> От дай рады,
Сяпан, - сажа ярыну аж
губіц. Праўда, што каб сінім
каменем пратравіць, дык можна было бы выбавіцца?

- Можна сінім каменем, - ажывае настаўнік, - а можна фармалінам. Памагае добра...

Такім чынам, беларуская мова і літаратура могуць стаць не выгнаніцамі сярод прадметаў, а прадметамі, на якія абапіраюцца і якія цэнтры пры вывучэнні іншых галін ведаў. Засваенне моў - складнік агульнакультурнага развіцця асобы.

Што да азнямлення з навуковай тэрміналогіяй, то прананую сваім калегам - настаўнікам розных прадметаў, калі паліцаць магчымым, не толькі скарыстацца прыведзеным досведам, але таксама развіці і ўдасканаліць яго. Вेрагодна, было бы апраўдана, калі падобны распрацоўкі дасылаліся на адрас прадметных метадычных часопісаў. З часам вывучэнне тэрміналогіі на дзвюх мовах магло бы стаць неад'емнай і натуральнай часткай праграмнага матэрыялу і міжпредметных сувязяў. А таксама дбаннем пра вучняў, якія могуць сутыкнушца з рэальнымі двухмоўемі пры далейшым навучанні.

Серная кіслата H_2SO_4 па-лацінску называецца Vitroleum. Яна паглынае вадзяныя пары, пры гэтым утвараючы гідраты і выдзяляеца цеплыня.

$\text{H}_2\text{SO}_4 + \text{nH}_2\text{O} = \text{H}_2\text{SO}_4 \cdot \text{nH}_2\text{O} + \text{Q}$

Раней шклянкі з ёй ставілі між аконнымі рамамі, таму вонкі можна было на зіму не заклейваць. Але пры паглынанні пароў аб'ём раствору павялічваўся, кіслата магла разліцца і, будучы моцным водааднімальным сродкам, абузголіць драўняныя рамы: $(\text{C}_6\text{H}_{10}\text{O}_5)_n + 6\text{H}_2\text{O} = 5\text{nH}_2\text{O}$.

Вось што пра гэта сказана ў рамане Янкі Брыля "Птушкі і гнёзды":

Добра было бы па шклянцы мітравалю [маецца на ўзве Vitroleum, г. зн. серная кіслата]. - У. Л.] за вонкы - яны

працягу свайго жыцця. Прачытаў некалькі яе цудоўных вершаў.

Спявалі пад гітару В. Равінскі, З. Марчук і П. Знавец. Да іх далучыліся астатнія. Усё паседжанне прайшло на высокім уздыме пры актыўнасці усіх прысутных і вельмі добрым надвор'і. У Менск вярталіся на электрычцы з песнямі.

Наталля Качаноўская,
Ян Грыб.

Рада ТБМ імя Т. Касцюшкі Каstryчніцкага раёна Менска

17 чэрвеня Рада ТБМ імя Т. Касцюшкі Каstryчніцкага раёна Менска праўляла ў рамках года Я. Купалы і Я. Коласа (года беларускай кнігі) пашырнае паседжанне Рады з вольным наведваннем усіх ахвотных. Паколькі заўсёды бываюць праблемы з арэндай памяшкання, было вырашана правесці паседжанне на вольным паветры каля ле-цішча спадара Я. Грыба,

ганаровага старшыні Рады. Прысутнічала 70 чалавек. Былі запрошаныя спадары Ю. Хадыка, П. Краўчанка, паэты М. Скобла і С. Адамовіч, дэпутат ВС 13-га склікання П. Знавец, Л. Баршчэўскі. Паседжанне пачалося з таго, што усе разам праспявалі "Магутны Божа".

Першым

"КАЦІЦЬ БОЧКУ" І ГІНШАЕ

Узнікненне многіх фразеалагізмів звязана з метафарычным пераасэнсаваннем адпаведнага свабоднага словазлучэння - пераносам назвы з адной з'явы на другую на аснове падабенства паміж імі. У аснове такога пераносу ляжыць прыхаванае параўнанне, уяўная сувязь паміж дзвюмі з'явамі. Пры метафарычным пераасэнсаваннем пэўнае абстрактнае пачуццё, увасоблене ў фразеалізме, перадаецца праз канкрэтны вобраз, праз нагляднае ўяўленне пра каго-небудзь ці што-небудзь. Да прыкладу: *Ты мне жвачку не жуй, гавары канкрэтна* (А. Кудравец). Ужыты тут фразеалізм *жаваць жвачку* з яго значэннем 'гаварыць нудна і бесталкова пра адно і тое ж' сфармаваўся на базе аналагічнага свабоднага словазлучэння, якое да-стасоўваецца да жвачных жывёл.

З прыкладна 7000 фразеалагічных адзінак, апісаных у двухтомным "Слоўніку фразеалагізмаў" (2008), толькі каля 1800 выразаў супадаюць у гукавых адносінах з адпаведнымі свабоднымі спалучэннямі і на іх фоне ўспрымаюца як вобразныя, пераносныя, матываваныя. Сярод іх нямала "метафар, узятых з жывёльнага свету" (В.У. Вінаградаў), напрыклад: *віяць хвастом, абрэзаць крылы, асінае гняздо, мокрая курвыца, апусціць крылы, трymаць вуха востра, дойная карова, клюнучь на будачку*.

Як выразы з жывой унутранай формай, або вобразным уяўленнем, якое спадарожнічае фразеалагічнаму значэнню, успрымаюцца, скажам, такія адзінкі з кампанентам *"бочкa"*: *парахавая бочка* - 'неадступная пагроза, вялікая небяспека'; *бяздонная бочка* - 'невычэрпная кропніца матэрыяльных даброт' і 'чалавек, які можа, не п'янеючы, выпіць шмат спіртнога'; *пад усе бочки шпунт* - 'той, хто любіць умешваща ў многія справы'; *як у бочцы селядкоў* (у чым) - 'у вялікай колькасці; пра мноства людзей у якім-небудзь месцы'; *як у бочку (кашляць)* - 'вельмі моцна, гучна'.

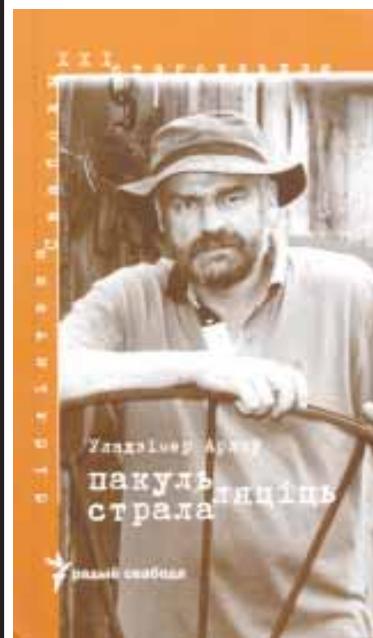
В.А. Ляшчынская ў вучбовым дапаможніку "Сучасная беларуская мова: фразеалогія", у адным з параграфаў, разглядае ў свяtle так званай кагнітыўнай фразеалогіі 15 выразаў з кампанентам *"бочкa"*, які, як сцвярджае аўтарка, з'яўляецца "сімвалічным маркіраваным словам" і выступае "яркім паказчыкам нацыянальнай культуры". Пра ўзнікненне фразеалізма *каціць бочку* гаворыцца: "Вялікія памеры бочки, яе вага пры напаўненні ствараюць пагрозу фізічнага парадку для чалавека, асабліва калі яна коціца. Шляхам метафарызациі словаспалучэння *каціць бочку* ішоў працэс утварэння ФА *каціць бочку* - 'несправядліва абвінавачваць каго-небудзь, нагаворваць, паклёніцаць на каго-небудзь'". Але ж пры супастаўленні гэтага фразеалізма ў яго адзінным названым значэнні з аманімічным свабодным словазлучэннем анік не ўзнікае ні метафарычны, ні семантычны эфект ці якай-небудзь пераносная сувязь паміж імі: *Ларыса Давыдаўна бочку коціць на зяця: ён, толькі ён збіў яе дачку з трону* (А. Масарэнка).

Справа ў тым, што гэты выраз, як і мноства іншых, не з'яўляецца ні "сімвалічным маркіраваным", ні "яркім паказчыкам нацыянальнай куль-

Іван Лепешаў

Пакуль ляціць страла

У серыі "Бібліятэка Свабоды" выйшла книга Ўладзіміра Арлова "Пакуль ляціць страла". Гэта сто адказаў пісьменніка на пытанні чытачоў падчас сустэречачу ў бібліятэках і каля вогнішчаў, выступаў на кватэрніках і ва ўніверсітэтах. Дасціна глыбока, дакладна страла патрапляе ў цэль. Пропануем адзін з адказаў Уладзіміра Арлова на "моўнае" пытанне.

Про аўтара.

Уладзімір Арлов нарадзіўся ў Палацку ў год змян паводле ўсходняга календара і ў год смерці Сталіна паводле календара савецкага. У дзяяністве марыў стаць дзячынскай, потым - вадалазам, патолагана-тамам, журналістам, шпіёнам. Вучыўся на гістарычным факультэце БДУ, якому ўзялічыні не за атрыманыя веды з беларускай мінуўшынай, а за разуменне таго, што якраз гэтых ведаў студэнтам там і не давалі. Першыя творы надрукаваў у студэнцкіх самвыдавецкіх альманахах "Блакіты ліхтар" і "Мілавіца", пасля чаго мусіў пазнаёміцца з літаратуразнаўствам ў цывільным. Працаваў настаўнікам, журналістам, рэдактарам выдавецтва "Мастацкая літаратура", адкуль у 1997 годзе быў звольнены "за выпуск исторической и другой сомнительной литературы". Дэбютны празаічны зборнік "Добры дзень, моя Шытына" выдаў у 1986-м, пасля чаго выйшлі яничтыцыцаць кнігай прозы, эсэстыкі і паэзіі, у тым ліку "Таямніцы полацкай гісторыі", "Адкуль наш род", "Ордэ Белай Мыши", "Час чумы", "Каханак яе вялікасці", "Сланы Ганібала", "Адкусі галаву вароне", "Фаўна сноў", "Імёны Свабоды", "Краіна Беларусь", "Паром праз Лані".

Лаўрэат міжнароднай прэмii "Еўрапейскі пазт свабоды" (Гданьск, 2010).

Марыць, каб ягонае эсэ "Незалежнасць - гэта...", напісаное ў 1990 годзе і перакладзенае больш, чым на дваццаць моваў, нарэшце страпіла актуальнасць.

БДУ арганізуе Міжнародную летнюю школу беларускай мовы

3 25 чэрвеня па 7 ліпеня на філалагічным факультэце Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта па вуліцы Карла Маркса, 31, будзе арганізавана Міжнародная летняя школа беларускай мовы.

Як паведаміла прэс-служба БДУ, яе ўдзельнікамі стануть студэнты, магістранты і аспіранты з вышэйшых навучальных установ Рэспублікі Украіна, Польшчы і Сербіі. На практичных занятках яны будуць вывучаць беларускую мову ці ўдасканальваць свае веды ў ёй. У праграму ўключаныя таксама экспкурсіі па гістарычных месцах Менска і Беларусі, наведанне музеяў і іншых культурных цэнтраў, сустэречы з дзеячамі беларускай культуры і науки.

Падчас цырымоніі адкрыцця школы 26 чэрвеня да ўдзельнікаў з прывітаннем маюць звярненіе рэктар БДУ акадэмік Сяргей Абламейко, дэкан філалагічнага факультэта ВНУ Іван Роўда і старшыня Міжнароднага камітэта славістай, член-карэспандэнт Нацыянальнай акадэміі навук Аляксандр Лукашанец.

Анастасія Янушэўская.

На якой мове спрачаліся Вітаўт з Ягайлам

Паважаны спадар Арлоў, ці можна адназначна сцвярджаць, што беларуская мова была ў Вялікім Княстве Літоўскім дзяржаўнай? На якой мове, напрыклад, размаўлялі нашыя князі? Эдуард, Стоўбцы?

Будучы людзімі цывілізацыйны ды кіраўнікамі політычнай дзяржавы, вялікія князі Гедзімін і Вітаўт як і іхня папярэднікі і бліжэйшыя наступнікі, ведалі некалькі моваў, у тым ліку маглі паразумеца з сваімі падданымі-балтамі. (Паводле некаторых звестак, апошнім князем, які ведаў іхнюю мову, быў Казімір Ягайлівіч.) Аднак у палітычным, эканамічным і культурным жыцці Княства дамінавалі беларускія землі. Цалкам заканамерна мова іх насельніцтва ў другім палове XIV стагоддзя зрабілася ў краіне дзяржаўнай і захоўвала гэты статус да 1696 году.

На старабеларускай мове тады гаварыў уесь віленскі вялікакняскі двор. На ёй працавала дзяржаўная канцылярыя. Захаваліся сведчанні, што Альгерд цудоўна валодаў нямецкай мовай, але з пасламі Трүтонскага ордэна засцёрылі размойляў прац перакладчыка - "па-руسінску", іншымі словамі - на тагачаснай беларускай мове. Нямецкі пасол запісаў у дзённіку, што "па-русінску" гаварылі Вітаўт і ўсе прыдворныя. Выдатны прыклад для некаторых цяпешашніх палітыкаў.

Наша мова - адна з найдаўнейшых дзяржаўных нацыянальных моваў у Еўропе. Ангельская стала афіцыйнай у 1362 годзе, французская - у 1400-м.

Па-старабеларускую ствараліся і выдаваліся ўсе зборы закону дзяржавы, сярод якіх і самы даскальны ў Еўропе Статут 1588 года. На мове нашых продкаў пісалі соймавыя пастановы. Яна актыўна выкарыстоўвалася ў дыпламатычным ліставанні з Масковіяй ды іншымі суседнімі краінамі. Не існуе ніводнага дзяржаўнага дакумента Вялікага Княства, які быў бы напісаны палітоўску (у сучасным разуменні гэтага слова). Яно і не дзіва, бо мова, на якой размаўлялі продкі сённяшніх літоўцаў - жамойты, да XVI стагоддзя яшчэ не мела пісьменства. З гістарычных кропніцаў вядома і тое, што, выпраўляючыся ў які-небудзь населены жамойтамі куток дзяржавы, віленскія вялікакняскія службоўцы бралі з сабою перакладчыкаў на беларускую і з беларускай.

Старабеларуская была таксама моваю летапісаў і хронік, шматлікіх мастацкіх твораў. Напэўна, вам будзе цікава даведацца, як гучала тая мова ў літаратурным варыянце. Пад-

кresslivaючы яе значнасць як дзяржаўнай, вялікі канцлер Леў Сапега з гонарам пісаў: "А еслі катораму народу ўстыд праў сваіх не ўмееці, паразоту нам, каторыя не обычні якім языком, але сваім уласным правы спісаныя маєм і кождага часу, чаго нам патрэба ку адпору ўсяке крэды, ведаці можам". Дарэчы, у Польскім каралеўстве ўсе ўстановы - як свецкія, такі духоўныя - вялі ў той перыяд справаводства на не зразумелай простым людзям лаціне.

Па-беларуску складзеная велізарная колькасць разнастайных матэрыялаў гэтак званай Літоўскай Метрыкі (архів вялікакняскай канцылярыі), якая налічвае болей за 600 тамоў. Пераважная іх большасць у XIX стагоддзі была вывезеная ў Расею. Калі ў 1920-м бальшавіцкі ўрад падпісаў мірную дамову з незалежнай Літвой, тая, прэтэндуючы на гістарычную спадчыну Вялікага Княства, запатрабавала вярнучы Метрыку. Адзін з запрошаных экспертаў, беларускі гісторык Мітрафан Доўнап-Запольскі, прапанаваў перадаць літоўцам усе дакументы на іхнія мове. Такіх у сотнях тамоў Метрыкі не знайшліся ніводнага.

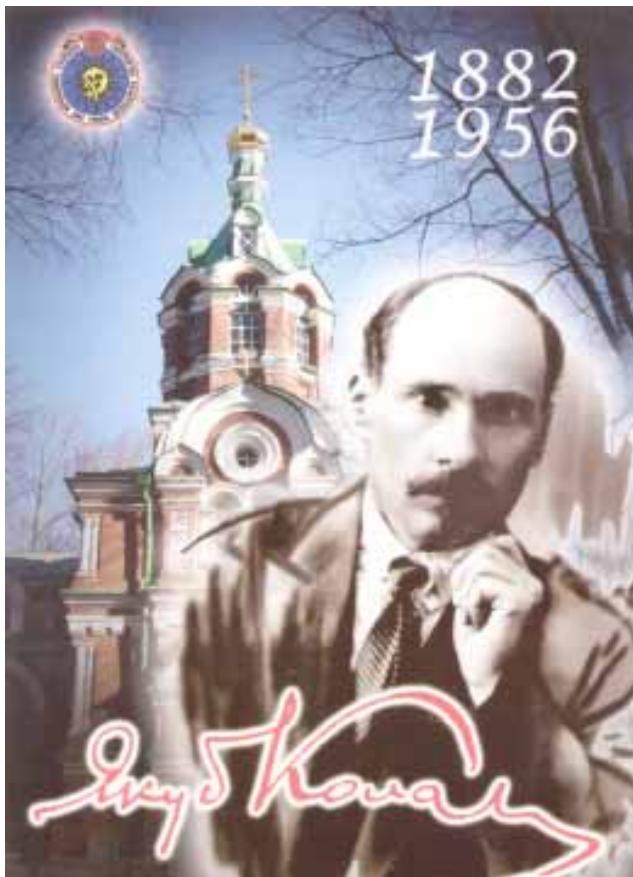
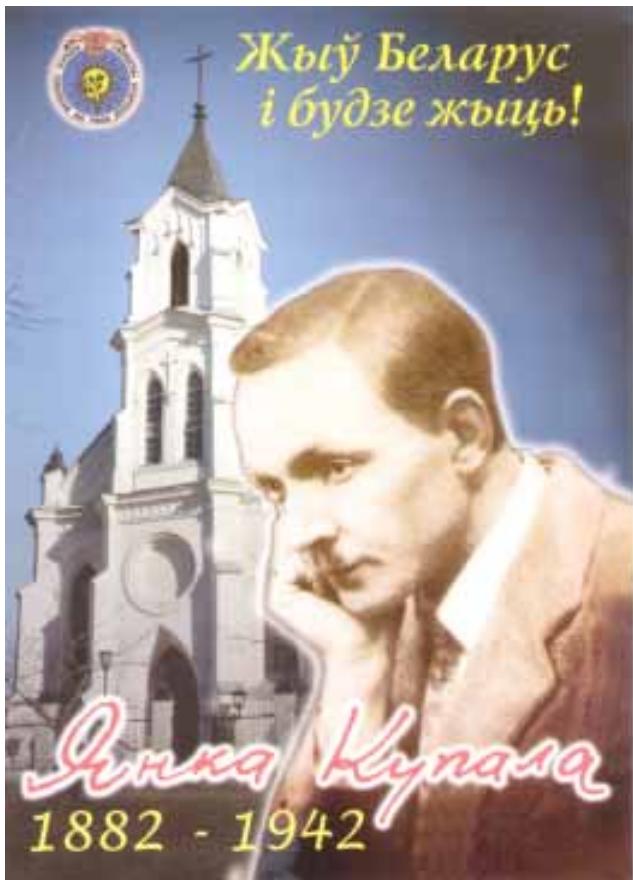
У гэтай самай справе літоўцы звярталіся па дапамогу і да старшыні эміграцыйнага ўраду БНР Вацлава Ластоўскага. Той даручыў падрыхтаваць праект пагаднення, дзе згадаўся на перадачу Літве дакументаў, складзеных на мове гэтай дзяржавы. У сваю чаргу, просьбы мусілі назоўсёды адмовіцца ад дакументаў, напісаных па-беларуску. Літоўскі ўрадовец узрадаваў падпісаў пагадненне і, як сведца відавочцы, спрабаваў апераўваць ім у Маскве "на вялікі канфуз свайго начальнства".

Бальшыня сучасных літоўскіх гісторыёграфаў, на жаль, яшчэ не саспела для таго, каб прызнаць старабеларускую дзяржаўную мову ў Вялікага Княства. Не маючы ніякіх падставаў называць яе літоўскую, яны наступерак відавочным фактам упарты вынаходзяць іншыя назоўы - напрыклад, "афіцыйная славянская" ці нават праста "канцылярская".

Мо і не варта з імі спрачацца. Галоўнае - ведаць самі. Як казаў легендарны кітайскі мысліяр Лao Цзы, найбольш заціята спрачаеца той, хто альбо не ведае, альбо прагне схаваць ісціну.

ТБМ выпусціла паштоўкі да юбілеяў класікаў беларускай літаратуры

Да 130-годдзя з дня нараджэння Янкі Купалы і Якуба Коласа, а таксама да 100-годдзя з дня нараджэння Максіма Танка Грамадскае аўтадрукаванне "ТБМ імя Ф. Скарыны" выдала камплект паштовак. Дызайнер Ігар Марачкін.

Паштоўкі можна знайсці на сядзібе ТБМ па вул. Румянцева, 13 у Менску.

Наши кар.

Каму папрокі? - Белдзяржлітструкурам!

Такой кнігі не было ў Савецкім Саюзе і БССР. Не могло быць з любога пункту погляду у аднапартыйнай сістэме. Дзве аповесці і шэсць апавядання Валера Санько, змешчаныя ў кнізе "Ненадрукаванае. У белдзяржлітструкурах" (Мінск, 2009, 400 экз., 198 стар.), практична не зачратвалі глыбінныя парадкі ў дзяржаве, не крываюць адзіную і перамогансную КПСС, аднак іх не друкавалі. Дзесяцігоддзямі.

Чаму так сталася ў савецкай Беларусі, працягваеца ў цяперашній? Аповесць "Воўка ты знайдзеш на сваю шыю" ("Ваўка"), напрыклад, адхіляла дзесяцьць пяць разоў. Плюс некалькі разоў у выдаўцтвах.

Чытаў, перачытаў "Ваўка" болей дзесяць разоў. Ад герайму беларускай жанчыны, верніцы ў Бога, выратаванкі ахрышчанчанага дзіцяці, не раз шчымелі вочы, плакала душа, і не разумеў, чаму сапраўдны патрыятызм на Беларусі не ўхваляеца.

Можа ва ўсіх беларускіх літаратурных інстынціях выклікалі пярэчанне аўтарскае вядунскае асвятленне дарогі душы жанчыны на Той свет? Дарога гэтая, паводле аўтара, для праведных і герайчных, як хросна матка Мар'я Варламень, не страшная, радасная.

А мо дзяржсцімі і яе часопісна-выдавецкім таленавітым літсацельцам непрымальнай ацэнка аўтарам праваслаўнага святара Хвядоса Сарокі, для якога па вялікім рахунку праваслаўе і каталіцызм - не лепши варыянт у беларускіх храмах. Пры мажлівасці святар Сарока адноўлівава адринуў бы абездзе магутныя хрысціянскія канфесіі на Беларусі, унезалежкы бы чиста беларускую пльнь - уніяцтва. Дык "Воўк" жа літаратуры твор. Дарэчы адзінчынны трэцій прэмій Міністэрства культуры БССР яшчэ ў 1964 годзе.

А мажліва, беларускім літаратурным стараннікам (габліўшчыкам, паводле аўтарскай тэрміналогіі) не падабаецца, як першыя беларускія Алімпійскія чампіёны Клім Радзюк і Сцяпан Корзун, усёй душой і целам выкрывали, выстогнівали ў вырашальную хвіліну "Наперад, беларусы! Наперад!"

Фаталізм апавядання "Не давай клятвы, прашу", "Добрую смерць трэба заслу́жыць..." таксама не па сэру беларускай самаеднай літаратурнай шэрасці?

У прадмове "Цярпець можна. Не да бясконцасці" аўтар зазначае:

"За трыццаць два апошнія гады ні адзін літвін аўтар не выйшаў у дзяржлітвыдавецтве, літчасопісе. Аўтар не так прабываеца? Дрэнна піша?"

Тут мы сустрэкаемся з адваротнымі бокамі так званага літаратурнага практэсу. З элементарным беларускім самаедствам - раз, з дзяяльбою на сваіх і чужых, землякоў і неzemлякоў - два, з пустазвествам, грызоціем, зацілівасцю літслужжку - трэй. З густаўшчынаю і фанабэрыйнай тых, хто пры хлебнай лусце - у выдаўцтве, літчасопісе. Кожны з іх

пэўніца малавінаватым у любых скаргах любых аўтараў, а то і зусім пачуваеца невінаватым. А ў цэлым гэта не так, безумоўна. Беларускія невінаватаўцы падводзяць установу, пісьменніцтва, культуру, дзяржаву.

"Пры таталітарызме, - справядліва піша гарэнты і доўга гнаны, нарэшце таксама ўпісьменнікаваны Анатоль Сідарэвіч, - ідэалагічны кантроль пранізвае ўсю сферу духоўнага жыцця грамадства. У тых варунках, калі партыядзяржава трymае ў сваіх руках сродкі масавай інфармацыі і выдавецкую справу, творчыцца па-за афіцыёзам немагчыма" (прадмова да кнігі "Расстраляная літаратура", Мн., 2008, стар.13).

У перабудовачны час у незалежнай Беларусі на літаратурных гонках для многіх не-прыстаноўных, непрыкарыйных, мала што змянілася. Ціхае далікатнен্যкае літсамаедства ў беларусаў працягваеца. Нават абаўстырылася з-за чарговага беларускага глупства, нявыгаднага дзяржаве і народу падзелу пісьменніцкага Саюза на два. Адзін пісьменніцкі лагер зажадаў выдзеліцца з старога Саюза, заснаванага Купалам і Коласам, намеруўся дакаць, што лепей піша, мацней любіць народ, зямлю, парадкі, лепей служаць

Даказаў?

Бе-е-зумоўна. Літшэдэўраў адрэзу стала мноства, сўярэйскіх перакладаў з беларускай пабольшала ў разы.

Фактычна нішто не змянілася, а адзілінцы, нібы сляпяя, звоняць, звоняць, звоняць. Толькі па кім? Хоць бы звон быў не па саміх аддзяленцах і цярпіўмі народзе, няўажнай да выстаўлення ў такіх шустрыкаў уладзе..."

Перачытаў аўтарскую прадмову ў кнізе "Ненадрукаванае. У белдзяржлітструкурах" не як прававерныя прачытаюць малітву, а камуністычна зашораныя славуты маніфест, перачытаў прыдзірліва, з цвёрдым жаданнем абараніць часопісна-выдавецкіх сабраў. Бо сам шмат прапрацаваў у выдавецтвах.

На радасьць і жаль, муши згаджаца з Валерам Санько. Хаця папрацаць яго таксама ёсць за што - у дробязях. У цэлым жа знаходзіцца ў прадмове мноства адметнага, вартага ўсеагульнай увагі.

Прадмова і кніга ў цэлым прыцягваюць філософічнасцю, сюжетавасцю і асабліва поўным раздоллем стыхіі народнай мовы. Даўно ў нас так не пісалі, не пішуць.

...Цікавая думкі прадмовы.

У большасці беларускіх аўтараў адзін крытэрый - надрукавацца, чым хутчэй надрукавацца. "Вникать в прэлесть простонароднай речі", як раіў вялікі Максім Горкі, у іх няма часу; у вялікі прайзічны твор выцігне дзесяць так дыялектызмай і ганарыцца гадамі.

"Паэты не паміраюць", - сказаў Леанід Галубовіч пра Васіля Гадульку і Васіля Сахарчука, зацкаваны нераскрыты лёс якіх шмат у чым тыповы для Беларусі. Можна дадаць сюды Алеся Бабіцкага, Міколу Купрэява, Віктара Говара,

Уладзіміра Лісіцына... На жаль, паміраюць не толькі паэты. Сыходзіць вадою ў пясок творчасць многіх беларусаў.

На адной Салігоршчыне за дваццаць гадоў (1976-1996) заскравілі звыш дзесяці літаратараў. Спрабавалі пісаць літаратурныя творы і не раскрыліся. "Прычына ў шмат, аднак і не адменіш рэдакцыінае літаратурнае абыякаваства", - пісаў колішні рэдактар "Калішчыка Салігорска" Аляксей Восілавіч Кур'ян, аўтар некалькіх кніг, у тым ліку прозы "Соль надзеяў нашых" (1996).

Гарнік Леанід Якубович, Анатоль Дубоўскі, тэхнічні будаўнік Валянціна Міклашэвіч, інжынер-механік Збігнёў Радабельскі, цясляр Аляксей Міклашэвіч, настаўнікі Марыя Мацюкевіч, Іван Раманенка і Анатоль Крыўцікі, журналісты Анатоль Блахін, Уладзімір Коўцік, Феафан Раманоўскі, Мікалай Лойка, Наталія Паўлючук... яны зазначыліся за два дзесяцігоддзі на адной Салігоршчыне. Усюды паразікі ўзыходзілі, у астатніх раёнах Беларусі таксама мноства талэнтаў. Адзін прабліся праз жывёровы гнёт плітавай шэрай менскай рэдакцыінае, жыццёвых няўладак, дзяржавай абыякаасці.

Беларускі старажытна-сучасны досвед і сусветны сведчаць, што аўтар у прадмове не паміраеца. Прыведзеныя Валерам Санько прозвішчы з аднаго Салігорскага раёна за два дзесяцігоддзі пацвярджэнне. Занадта шмат беларускіх талэнтаў не раскрываеца. Як каліва жыта без дагляду - паліву і падкормкі.

- Як так могло быць - дасведчаны аўтар і выдавецкі работнік, які дабраславіў на чытацкія полкі 1089 (!) аўтарскіх кніг, ведае кошт правак у часопісах і выдавецтвах - не можа рабіць уласнную кнігу? - пытаю аўтара.

- На кожнага загадчыка ў нас дзесяць завіднікаў. У мене гэту лічбу ўдакладнялі. Я пакінуў люфт. Практична дапамог аўтарам амаль 1300 кніг, - паволі-паволі тлумачыць В.А. Санько. - Апрыкла біць галава на ватні сцяну літабыкаўства, улічваць у асноўным слоўную лухту парадаў беларускіх талэнтаў, умекаў, літнедарэксаў.

"Ваўка" па заўвагах Анатоля Зэкава, колішняга рэдактара прозы часопіса "Полымя", двойчы ён папраўляў. Безумоўна, ішоў не на ўсе саступкі, толькі слушнае прыняў. Сёмы год ляжыць апоэвесць у часопісе.

- Яна маленъкая. Нейкіх сорак старонкаў. Не павінна быць проблемай з друкам.

- Для "Полымя" я скажу, што ў беларускіх літаратурных камандзёраў час забірае цякучка, ім і белдзяржліткалектывам не да болю асобнага аўтара і, па вялікім рахунку, не да становішча беларускай літаратуры.

- Снег, веер, даждж і вочы - не прывыкаць, абы ўзешна і ўлежна.

P.S. Доўгі час друку гэтай рэзэнзіі таксама шмат пра штоднікі.

Уладзімір Паўлаў, пісьменнік, лаўрэат прэміі Івана Мележа.

літсупрацоўніка, у прынцыпе талковага чалавека і пісьменніка, на нязгоду з ягонай, безумоўна выдатнай, парадай па "Удасканальванні" твора.

Двойчы аўтар пісаў пісымі кіраўнікам газетна-часопіснай літгустановы. Паведаміў пра запоранасць і прадузяцасць галоўных рэдактараў "Полымя" Міколы Мятліцкага і "Маладосці" Раісы Баравіковай. Адказу не мае. Добрыя стараннікі дзымуць у тыя ж дні, бiorакратныя (ад рэд.: у "Маладосці" ўзялі ды замянілі рэдактара).

Кнігу з адпаведнымі пісымі паслаў у чатыры літкіраўніцкія інстанцыі - дзе ў галоўную адміністрацыю, па адной у Саўмін і міністру інфармацыі. Прэзідэнту і кіраўніку адміністрацыі не пасылаў, навошта турбаваць занятых людзей, тым больш што разбіраца з набалелым пытаннем не будзе ў яні асабіста.

У адказе, смех і грэх, з міністэрства інфармацыі аўтару паразікі звязнікі ў нэдзяржавуныя структуры. Без іхняй падказкі гэтага не ведаў Валер Санько, які шмат гадоў узначальваў рэдакцыі ў дзяржвыдавецтвах.

Услед за В. А. Санько звернемся да вышэйшага суддзі ў любой дзяржаве. Лепей, чым у заканчэнні аўтарскай прадмовы, не скажаш.

"Скажы, люд беларускі, важкае слова сваё.

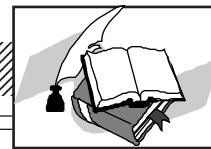
Усё жыццё спраўаю і словам бараніў вас людзі Крыўі, Літвы, Беларусі. Фельчарам у Пінскім раёне і ў армії, санінспектарам (памочнікам санінтарнага ўрача) ў Менску, журналістам і выдавецкім работнікам, доктарам народнай медыцыны. Дабраславіў на чытацкія полкі 1089 (!) аўтарскіх кніг, уласных выдавецтваў (аўтарскіх і сааўтарскіх). Біяграфія дадзена ў трох энцыклапедіях (Ад рэд.: цяпер у чатырох энцыклапедіях, даплюсую ВІКІПЕДЫЮ), а для гэтай асветленай (не кажу шэрай), прыкарыйнай застоенасці творы дадзены на пустату, драбяза.

Цярпець можна. Не да бясконцасці. Так казалі бацькі (царства нябеснае). Іх волю выконаю. Вось і прашу Цябе, высокагоднасць, пашанотнае гаспадарства, люд беларускі, выказацца: правільна літгズекніцтва над мною цягнецца дзесяцігоддзімі ці мне здача?

Усё ад цябе, народ - абарэгі, прыкметы і рэлігія, нацыя і дзяржава. Дык абзівіцесь, людцы, прашу, малю, укленчваю. Не прашу дапамогі - аб'ектыўнасці, праўды, толькі прауды.

Аўтар пасляслюю ў кнізе доктар філалагічных навук пісьменнік Арсень Ліс слушна сказаў, што ў беларускіх літаратурных камандзёраў час забірае цякучка, ім і белдзяржліткалектывам не да болю асобнага аўтара і, па вялікім рахунку, не да становішча беларускай літаратуры.

Снег, веер, даждж і вочы - не прыв

Вішиуем сяброў ТБМ, якія нарадзіліся ў ліпені

Адамчык Надзея Іванаўна
Амбрэзівіч Людміла Мікал.
Амільковіч Віталь Леанідавіч
Амільковіч Павел Анатол.
Арбузай Анатолій Цімафеевіч
Арэшка Вераніка Вечаслав.
Аўдзейчык Ілля Анатольевіч
Аўсей Аляксандар
Бабенка Сяргей
Баброўская Марына Вітал.
Балашка Алег
Баран Аляксандар
Бараноўскі Ігар Вікторавіч
Барболін Васіль Васільевіч
Бармута Юлія Уладзіміраўна
Бацян Пётр Дэмітрыевіч
Белан Наталля
Бельская Святлана
Блізнюк Аляксандар Аляксан.
Богдан Вадзім Міхайлавіч
Бубешка Уладзімір
Бумажэнка Я. М.
Буцко Павел Анісімавіч
Бязрукая Маргарыта Юр.
Варачаева Анастасія Андр.
Васечка Іван Уладзіміравіч
Ваўчук Аляксандар
Вячорка Вінцук Рыгоравіч
Гайко Сяржук Анатольевіч
Галай Аркадзь Апанасавіч
Герасімовіч Казімір Станісл.
Глазко Дэмітры Мікалаевіч
Гніткоў Валеры
Голышаў Павел
Грузноў Валеры Іосіфавіч
Грынько М.У.
Гуркоў Сяргей Мікалаевіч
Дабравольская Наталля Mix.
Данілава Таццяна
Даніловіч Мар'яна
Даўматовіч Іван Уладзімір.
Дзянісаў Гальляш
Дрожынава Іна Аркадзеўна
Ермакова Святлана Сярг.
Ермалёнак Вітольд Антонавіч
Ермаловіч Святлана
Жмачынскі Аляксандар Вікт.
Жыгальская Вольга Анатол.
Залацілін Аляксандар Валер.
Звераў Юры
Звонік Святлана
Згурская Ганна
Здановіч Іван Юльянавіч
Зелянкевіч Наталля
Знавец Павел Кірылавіч
Зуёнак Васіль Васільевіч
Ільїніч Наталля Валянцінаўна
Ішчанка Кацярына Сяргеевна
Кавалёнак Л. П.
Казлова Алена
Казлова Святлана Мікал.
Казляк Любоў
Калеева Вераніка Уладзімір.
Караін Андрой Анатольевіч
Кардаш Наталля Аляксандар.
Кароткі Мікалай Мікітавіч
Карп Алена Аляксандраўна

Картавенка Галіна Пятр.
Карчэўскі Анатоль
Касяк Кастусь
Кобер Таіса
Корзун Валянціна
Коцікаў Ян
Краснеўскі Віталь Сяргеевіч
Краўчанка Сяргей Канстан.
Краўчук Маргарыта Дэміт.
Крываручанка Ігар Мікал.
Крыващэй Зміцер Сяргеевіч
Крывінек Міхайл Фадзеевіч
Ксянзюў Кірыл Уладзіміравіч
Кузяцоў Ігар Мікалаевіч
Кулак Жанна Язэпаўна
Кульбеда Дэмітры Сярг.
Кульбіцкі Пятр С.
Кундас Ганна
Кухарчык Пётр Андрэевіч
Лабадзенка Глеб Паўлавіч
Лагутаў Віталь
Лажкова Наталля
Лапановіч Андрэй Васільевіч
Лапкоўскі Алег Мікалаевіч
Лаўнікевіч Дзяніс Эдуардавіч
Лесавы Кірыл
Лецягя Ігар
Ліннік Міхайл Аляксандравіч
Ліннік Сяргей Мікалаевіч
Літвіненка Аляксандар
Лукін Ілля Міхайлавіч
Лявіцкі Антон Мікалаевіч
Макарыч Максім Міхайлавіч
Макоўская Алена
Максімава Кацярына
Маоклы Дзяніс Ігаравіч
Мароз Наталля Алегаўна
Марчанка Пётр Георгіевіч
Машанскі Аляксандар Іванав.
Машынскія Ірина Антонаўна
Мікалаеўская Анастасія Іван.
Місюк Уладзімір Мікал.
Місюковіч Аляксандар Іван.
Млынарчык Марыя
Молчан Барыс Валянцінавіч
Мулашкіна Лізавета Дэміт.
Муха Анатолій Міхайлавіч
Навіцкі Пётр Лявонавіч
Найдзёнова Вера
Нашкевіч Дар'я Іванаўна
Недзялкаў Яраслаў
Нікалаеўская Вольга Ігаравіч
Нікановіч Васіль Васільевіч
Новікава Марыя Сяргеевна
Пазняк Жанна
Панізік Алена Іванаўна
Паплыка Аляксандра Сярг.
Парда Аліна Іванаўна
Пастарнак Барыс Натанаўіч
Паўлоўская Ганна Валер'еўна
Пашкевіч Алег Эдуардавіч
Пашкевіч Мікалай Іванавіч
Пашкевіч Таццяна Валер'еўна
Піскун Андрэй Анатольевіч
Пракоф'ева Юлія
Прыбылкова Святлана
Пузанкевіч Сяргей Уладзім.

Памяці ксендза Адама Фалькоўскага

24 чэрвеня ў Лідскім фарным касцеле адпраўлена памінальная імша па герою паўстання 1863 года ксендзу Адаму Фалькоўскаму.

Роўна 149 гадоў таму назад 24 чэрвеня 1863 года пробашч касцёла ў Ішчалне Лідскага правету (цяпер Шчучынскі р-н) быў расстраляны царскімі карнікамі ў Лідзе за тое, што зачытаў

у касцеле маніфест Нацыянальнага ўраду і заклікаў народ да паўстання.

Памяць ксендза Адама Фалькоўскага з даўніх часоў шануецца ў Лідзе. У 1920 годзе быў паастаўлены крыж на магіле, магілу даглядалі харцёры, але з прыходам саветаў у 1939 годзе крыж быў знесены.

З 1996 года пачалося змаганне за аднаўлення по-

мніка на магіле Адама Фалькоўскага і на Дзяды 2010 года памятны знак быў устаноўлены і асвечаны, а ў Фарным касцеле пачлі служыць памінальную імші кожныя 24 чэрвеня.

На наступны год, 150-ты год ад паўстання плануеца набажэнства ў гарадскім парку каля магілы А. Фалькоўскага.

Наші кар.

Прэмію імя Васіля Быкава атрымалі Але́сь Белакоз і Лявон Вольскі

Лаўрэатамі прэміі імя Васіля Быкава "За свабоду думкі" сёлета сталі краязнаўца, стваральнік і шматгадовы дырэктар незвычайнага краязнаўчага музея ў вёсцы Гудзевічы, што ў Мастоўскім раёне на Гарадзеншчыне, настаўнік беларускай мовы Але́сь Белакоз і музыка, лідар гурта "Крамбамбуля" Лявон Вольскі.

Але́сю Белакозу прэмія прысуджана за тое, што ён плённа працаўваў на карысць беларушчыны цягам усяго свайго жыцця. Ён стварыў краязнаўчы музей у вёсцы Гудзевічы Мастоўскага раёна, дзе ён жыве, займаецца краязнаўствам, піша кнігі і ўвогуле, як сказаў, прадстаўляючы яго мастак Але́сь Пушкін - таксама колішні лаўрэат прэміі - яшчэ ў 1948 годзе раскідаў антыйсавецкія ўлёткі, змагаючыся за свабоду Беларусі.

- Я за яго дзвюмі рукамі, таму што Белакоз стварыў "ціхі вычын" сваім жыццём. У сваёй вёсцы, працаўваў гадамі - тое, што нам цяпер і трэба стаўіць у приклад! Яшчэ хлопчыкам ён думаў пра нашу незалежнасць!

Атрымаўшы прэмію "За свабоду думкі", сам лаўрэат прызнаўся, што яму не дужа даспадобы мітусыня вакол гэтага падзеі. Але́сю Белакоз лічыць, што яго прызвание і жыццёвая задача - рабіць добрыя, карысныя справы:

- Я часам і за спрэчку! Таму званне там нейкае - ня важна. Трэба рабіць нешта істотнае, нешта канкрэтнае!

Другі лаўрэат прэміі "За свабоду думкі" лідар гурта "Крамбамбуля" Лявон Вольскі не змог прыехаць у Бычкі. Пра яго прысутнім расказаў пісьменнік Уладзімір Арлоў:

- Калісьці я вяртаўся з канцэрту "Песняроў", тады яшчэ "Лявонаў", зусім іншым чалавекам - я адчуваў, як ува мne прарастает маё беларускае зерне. Музыка, і найперш рок-музыка можа ўплываць на лёсы нават не асобых людзей, а цэлых пакаленняў. І калі мы глядзім на нашу гісторыю і культуру, то ў "нашых шыротах" на лёсы цэлых пакаленняў паўплываў гурт "NRM" і яго шматгадовы кіраўнік Лявон Вольскі. "NRM" - гэта не толькі беларуская музыка, але і беларуская мова, беларуская культура, беларуская ідэя і ўрэшце беларуская буду-

чины.

Падчас уручэння прэміі старшыня руху "За свабоду" Аляксандар Мілінкевіч заявіў, што яму вельмі прыемна за такі выбор журы. Галасы падзяліліся пароўну - за Лявона Вольскага і за Але́сю Белакоза. Гэта засведчыла, што ў Беларусі свабода думкі невычэрпная. Но пераможцы - прастаўнікі цалкам розных пакаленняў і розных сфераў культуры, але адной справы - свабоды Беларусі, - сказаў Аляксандар Мілінкевіч.

Пасля ўручэння прэміі адбыліся літаратурныя чытанні. І, бадай, самай пачэснай госьція свята, як і ўсе мінулыя гады, была сястра Васіля Быкава, Валянціна Уладзіміраўна. Яна таксама выступіла перед прысутнімі, падзяліўшыся ўспамінамі пра брата.

У вёску Бычкі Вушацкага раёна паводле традыцыі з'ехаліся прыхільнікі таленту пісьменніка, дэмакратычныя актыўісты, сучасныя літараторы. Кожны ахвотны мог наўедаць музей, створаны ў Быч-

ках некалькі гадоў таму: на месцы старой хаты, дзе праішло маленства пісьменніка, паводле таго самага плану збудавана новая. І цяпер у ёй экспануюцца рэчы Васіля Быкава, стала працу выстава яго кніг, а таксама кніг і карцін, падоранных музею наведнікамі.

У дзень народзінаў пісьменніка ў Бычках, таксама ўжо традыцыйна, пішуць агульнацяняльную дыктоўку. Сёлета гэта быў тэкст з кнігі "Быкаў на "Свабодзе". І яшчэ па дарозе для тых, хто ехаў у Бычкі з Менска, у замоўленым аўтобусе некалькі гадзінай пасажыры слухалі аўдыёдаск, выдаўнены Беларускай службай "Радыё Свабода" - запіс кнігі з сімвалічнай назвай "Доўгая дарога дадому".

Па сканчэнні афіцыйнай часткі адбыўся сяброўскі абед у гонар дня народзінаў Васіля Быкава. Гэта таксама ўжо традыцыйна, калі за адным столом на ўгодкі пісьменніка збіраюцца ягоныя аднавяскоўцы і гости з усіх Беларусі.

Наші кар.

Памяці Міхала Валовіча

У нядзелью 1 ліпеня ў вёсцы Парэчча Слонімскага раёна, прастаўнікі Слонімскага згуртавання дэмакратычных сіл, а таксама ўсё беларусы нашай Бацькаўшчыны, адзначаючы чарговы ўгодкі з днём нараджэння кіраўніка паўстання

1830-1831 гадоў на Беларусі Міхала Валовіча (1806-1833) і яго паплечнікаў.

Падчас ушанавання адбудзеца прэзентацыя новай кнігі Сяргея Чыгрына "Такіх лёс", а таксама шахматны турнір і канцэрт.

Арганізатары запрашаюць усіх ахвотных прыняць удзел у мерапрыемстве. Збор уздельнікаў будзе адбывацца ў 10:30 у Слоніме, калі кінатэатр "Мір".

Пачатак мерапрыемства ў вёсцы Парэчча калі памятнага крыжа ў гонар паўстанцаў у 11 гадзін.

Тэл. для дадзенак: 8(029) 327-63.

Вайна 1812 г. у Літве і на Лідчыне

"О год, празваны ў нас і надзвычайнім,
І векапомным годам ураджайнім!"
A. Міцкевіч (пер. Я. Семяжона.)

(Працяг. Пачатак у
папярэднім нумары.)

12 жніўня было вырашана сфармаваць 6 егерскіх (стралецкіх) батальёнаў па 6 рот, у кожнай роце па 9 афіцэрскіх і унтар-афіцэрскіх і 130 шарагоўцаў. Для фармавання гэтых батальёнаў Вайсковая камісія вырашила мабілізацію 2/3 усіх ляснічых Княства, якія не праходзілі дадатковага шыхтавання, бо па сутнасці гэта была ірэгулярная пяхота. Егерам выдавалася зялённае абмундзіраванне. Зброя - ружкоў і сякера. Акрамя харчавання кожнаму жаўнеру плацілі 10 грошаў. Абмундзіраваны яны

Дамінік Радзівіл (1786-1813). Сын Ераніма Радзівіла і прынцэсы Турн і Таксіс, траораднай сястры імператрыцы Марыі Федараўны. Плямянік Каляя Станіслава Радзівіла - "Пане Каля".

Да паходу Напалеона на Москву Дамінік Радзівіл быў камергерам двара рускага імператора Аляксандра I. Пры наступленні Напалеона ён прысягае Напалеону на вернасць. У 1812 г. ён на свае сродкі падрыхтаваў полк улану для Напалеона I. На чале гэтага палка Дамінік Радзівіл першым уваішоў у вызваленую Вільню.

Удзельнічаў у паходзе на Москву. Пасля паразы Напалеона, Дамінік Радзівіл быў змушаны пакінуць Радзіму. Ён паспей з'явіцца ў Нясвіжскім замку і аддаць распараджэнне свайму эканому схаваць княжую скарбніцу ў загадзя абумоўленую месцу. Рускі войскі пад кіраўніцтвам адмірала Чычагава, якія ўступілі ў Нясвіж, ведалі пра скрынку і спрабавалі яе адшукаць.

Памёр Дамінік Радзівіл у Францыі ад ран, атрыманых у бітве пры Ганау.

За тое, што Дамінік Радзівіл ваяваў на баку Напалеона I, яго маёнткі былі сексвестраваны Расійскай Імперыяй.

Угады Вялікай Айчынай вайны скарбы Радзівілаў, схаваныя Дамінікам, шукалі немцы. Усе наступныя гады пошукам княжага скарбу займаўца археолагі, чорныя капальнікі і проста авантурнікі.

Ліда і лідзяніне

Не гледзячы на цяжкасці, насељніцтва радавалася. Геніяльны паэт Адам Міцкевіч, успаміночы ў сваім "Пане Тадэвушу" 1812 год, пісаў:

Хапае моладзь збороу -
стрэльбы і ягдташи,
А маткі паўтараюць
чутае з амбона:
"З Напалеонам Бог,
і нам - з Напалеонам!"

Ва ўспамінах самога Міцкевіча, яго сяброві і аднагодкі захаваліся надзвычай яркія карціны настрою і чаканіі, звязаных з Напалеонам. Напалеона ў нас чакалі, можа быць яшчэ больш горача, чым у свой час у Варшаве.

Паўстанец 1863 г. М. Нарбут у сваіх мемуарах "Ліда і Лідзяніне" пісаў: "Пад час ухаду ў 1812 годзе ў Літву французаў, амаль уся тагачасная маладая шляхта Лідчыны а'ядналася пад айчыннымі харугвамі. Некаторыя вярнуліся пакрытыя ранамі, іншыя патеглі ў бітвах, а былі і такія, як Каспер Длускі, якія падаліся потым у Амерыку і там біліся за свабоду. Длускі, вірнуўшыся з Амерыкі паранены, стаў ксяндзом. Быў пробашчам у Наваградку, а ў 1831 годзе пакінуў месца пробыашчы і, як каплан мясцовага аддзелу паўстанцаў пад кіраўніцтвам Кашыца, сеў на каня. Потым эміграваў з польскім войскам у Францыю. У 1855 годзе пасля амністыі вірнуўся дадому, і тут, у Наваградскім павеце, у свайго венага сябра Уладзіслава Брахоцкага - маршалка Наваградскага, скончыў свой слынны жыццёві шлях".

Дзеля найхутчэйшага стварэння войска Часовы ўрад ВКЛ накіраваў у паветы дэлегатаў "агульна вядомых свайверай і патрыятызмам". У паветы: Лідскі, Ваўкавыскі, Наваградскі, Слонімскі быў накіраваны Сегень. У выніку падпрэфект Лідскага павету Скіндар быў адстаўлены, а на ягонае месца прызначаны Райскі. З тэрыторыі Лідскага павету разкрыту ў асноўным ішлі ў два палкі - 20 полк пяхоты Адама Бішпінга з штабам у Слоніме і ў 19 полк улані Канстанціна Раецкага са штабам у Наваградку. Стварэнне гэтых палкоў ішло дастаткова хутка. 20-ты полк пехоты потым меў най-

вялікшую колькасць жаўнераў з усіх літоўскіх палкоў, а полк Раецкага быў гатовы вяяваць ужо ў каstryчніку. Адным з галоўных арганізатаў палка ўлану быў стары воін, капитан Ксавэры Рымша. Для аблундзіравання палкоў па ўсяму краю вышуквалася сукно, скура і гд. Таксама лідзяніне паступалі на службу ў кавалерыйскі гвардзейскі полк генерала Яна Канопкі, у егерскі батальён, створаны з быльх ляснічых, у батарэю коннай артылерыі Рудольфа Тызенгаўза і ў жандармерыю якую ў Гарадзенскім дэпартаменце ўзначальваў Міхал Радзівіл.

Ігнацы Яцкоўскі ў сваій книзе "Аповесьць з майго часу", якая доўгі час лічылася мемуарнай, апісала некалькі эпізодаў з жыцця 19 уланскага палка ў Наваградку якім кіраваў палкоўнік Канстанцін Раецкі: "...нікто больш удала за Раецкага не мог быць прызначаным на палкоўніка, бо фізічна ён адпавядзеў усім патрабаванням, неабходным для рыцара: фігура стройная і здароўе жалезнае. З маральна-пункту гледжання - эстаў бы персаніфікаваны розум, які не ведаў аніякое слабасці, аніякага хвалявання; гонару быў незвычайнага, але без абразы для іншых, бо ні з кім не быў запанібрата і ніколі не выказваў свайго меркавання, хоць такое меў, што даказваў не словамі, а справаю. Замкнуты ва ўласнай шкаруптуніне, не меў апіні зяячых непрэяцеляў, ані ішчырых сябров..."

Пра помочніка Раецкага капитана Рымшу: "Рымша гэткі ж самы ганарысты, толькі ад прыроды кліві, ці неасядрожны, як жыхар павету ведаў Раецкага з дзяцінства; давёшы сваю мужнасць і цяжрасць розуму ў папярэдніх кампаніях, думаў, што возьме верх над сваім новым палкоўнікам, і сам ... будзе камандзіром палка, пакідаючы тытул Раецкаму. Але апошні адразу разгагадаў намеры і на першай нарадзе паказаў столькі ведання палковое гаспадаркі, што Рымша ў той жа момант зразумее, што мусіць быць падначаленым".

Раецкі набіраў афіцэрскіх і ад'ютантак не рабячыся з Рымшам. Было шмат ахвочных уступіць у полк і нават мала-дзялянія ахвотна становіліся ў шэрагі. Яцкоўскі апісвае навучанне шыту якое праводзіў капитан Рымша перад першым аглядам свайго палка палкоўнікам:

"Рымша на досвітку сабраў на пляцы сваіх добраахвотнікаў у старасвецкіх кабатах, каштох і сярмягах; а ва ўсім невялікім мястэчку (Наваградку - Л.П.) адразу стала вядома, што будзе вайсковы парад... Рымша, рассставіўшы сваю каманду ў дзве шарэнгі і скамандаваўшы: "Направа!", "Налева!", "Крок наперад!", "Крок назад!" - што не лёгка было выканаць згодна, стаў пасярэдзіне і закрычаў:

- Увага, полк! Як прый-

дзе камандзір і запытаецца: "Як маецеся, дзеци?", адказвае: "Здароўя жадаем камандзіру!" Потым - апусціць рукі малым пальцам да бёдраў (па-польску!) Атым часам у шарэнгах адзін другога штурхалі локіям і пыталіся: "А што гэта ён кажа?"

Зразумеў Рымша, што слова "бядро" незразумелае для большасці ліцвінаў. Дык сам становіца перад фронтом, энергічна апускае рукі і крычаць:

- Вось так! Малыя пальцы да клубоў! Не кланяца нікому, стоячи ў шарэнзе! Не здымай шапак! Разумееце цяпер?

А тут, як наперакор, прынаамі, чацвёртая частка навічку, мяркуючы, што інструкцыя скончаная, змяніла паставу і, хапаючыся за шапкі ды нізка кланяючыся, адказала:

- Разумеем, дабрадзею!

- Стаяць! Стаяць! - кричаць каменданты. - А што ж я вам сказаў?

- А пан сказаў "не надзімаць" шапак, - адказаўся цягота, каго ён ляяў.

- Ціха! Зважай! Аніякіх у шэршу размоваў! Ніхай у вас пярні ляся, калі не разумееце па-польску! Стаяць проста, вось так!

І зноў выпрастаўся:

- Не кланяца і не знімаць шапак! Руки прыцісніцу да клубоў!

Але не было ўжо часу праўверыць яшчэ раз гэтыя каманды, бо з Базыльянскіх вуліц ішоў палкоўнік.... Палкоўнік, выступіўшы наперад, выгукніў, як прадказваў Рымша: "Як маецеся, дзеци?" Але няшмат хто памятаў інструкцыю і адказаў: "Жадаем здароўя камандзіру!" Большасць, скапіўшыся за шапкі, закрычала: "Ніхай будзе пахвалёны Хрыстуст!" альбо "На векі вякоў. Аман..."

Палкоўнік, нібыта не зважаючы на неналежныя паводзіны, якія ў хуткі часе выпраўляца, і не камандуючы: "Крок наперад!", "Крок назад!" - пачаў іх аглядаць з фронту. А заўважаючы людзей са сваіх вёскі, якія стаялі ў адной або другой шарэнзе, пытаўся: "А ты, Юрка, што тут робіш? І ты, Яська, што? А ці не пойдзеце дадому са раблю араць? Гляньце, і яны сабраліся на вайну! Ідзіце мне зарас жа дадому!" І больш за дзесятак падобным чынам настрашаных, названых па імёнах са смуткам пакінулі шарэнгі. Закончыўшы на гэтай селекцыі ўвесі свой агляд, ... дадаў, каб выказаць сваю павагу: "Дзякую пану, пан капітан, усё ў парадку, ніхай жа іх пан муштруе".

Рымша на досвітку сабраў на пляцы сваіх добраахвотнікаў у старасвецкіх кабатах, каштох і сярмягах; а ва ўсім невялікім мястэчку (Наваградку - Л.П.) адразу стала вядома, што будзе вайсковы парад... Рымша, рассставіўшы сваю каманду ў дзве шарэнгі і скамандаваўшы:

"Направа!", "Налева!", "Крок наперад!", "Крок назад!" - што не лёгка было выканаць згодна, стаў пасярэдзіне і закрычаў:

- Увага, полк! Як прый-

трх дзесяткаў маладых людзей, сярод якіх быў ... Багушэвіч, юнак з шляхетнае сям'і з Лідскага павету, флегматычнага тэмпераменту, таўсматы; ён вельмі любіў наўку. Анішто пустое яго не цікавіла, і калі іншыя вечарам бавіліся картамі альбо шклянкаю, ён распранаўся, клаўся ў свой ложак ды браў у руку кніжку, досьціць значную колькасць якіх меў з сабою, і чытаў, пакуль не засынаў...

Меў ён слугу, які чысціў яму адзенне і складаў у падрадку, а прачытаныя кнігі забіраў у кункун.

Пэўнага ранку прыходзіць аднаму з калегаў - Міхалу Корбуту - ідэя пажартаваць з Багушэвічам. Дык паклікаўшы шарагоўца Янкоўскага, які быў на прафесіі краюцом ..., шапніў яму, каб завузі Багушэвічу порткі і мундзір, хутка сफастрыгаваўшы ішви на баках. ... Калі гэта зрабілі, дык пра ідэю адразу расказаў іншым калегам, каб пераконваць Багушэвіча, што ён апух... . І дамовіўшыся, у адпаведнасці з гэтым планам, самім ўдаваць сонных, штурханулі Багушэвіча, каб ён прачнуўся.

Багушэвіч, першы раз у сваім жыцці прачнуўся, як яму здавалася, вельмі рана, помсічы за даўнейшыя жарты і турботы, пачаў будзіць іншых, каб уставалі, і кожны абуджсаны, нібы спрасонку, праклінаў Багушэвіча, што іх непакоіць, але адзін за другім, як бы нехай падніўшы на яго вочы, кричал:

- Што з табою, Божуш? - Бо гэтае яго коратка называлі. - Як ты апух!

І зноў клаліся спаць. Багушэвіч, якога ўжо столькі разоў раней падманвалі, лічыў гэта за жарт і не верыў гэтым, бо адчуваў сябе як найлепей (i) ... праз нейкую хвіліну гукнуў лёгкая, каб даваў яму апранацца.

Той, не ведаючы нічога пра змову, у прастаце душы, падстаўляе яму, як гэта называлася ў той час, панталоны, але нага толькі да паловы ўлазіць, а далей не ідзе.

- Што гэта такое, Янку, - закрычаў спалоханы Багушэвіч. - Ці я не апух? ...

- Пакажы мне, ці гэта не чужая?

А пабачыўшы на падкладцы ўласнаю рукою напісанасць сваё імя і прозвішча, упаваў на ложак і абліўся потам. Лёкай, які быў мночна прывязаны да свайго пана, трymаючы ў руках тая ж яшчесцьна порткі, не спускаў з яго вачэй. Урэшце ўстрывожсаны пан жас

Вайна 1812 г. у Літве і на Лідчыне

Але Багушэвіч ні слова не адказваў ім на гэта, толькі цяжка ўздыхаў...

- Ці ж вы не бачыце, што я захварэў?

- Які ты там хворы! - кажуць іншыя. - Аб'еўся ўчора, а сёння на муштру ісці не хоча!

На гэты закід Богуш не адказаў.

А тут і доктара прывёў запыханы лёкай. Той, наблізіўшыся да пацьента, пытаемца ў яго паважна:

- Што з панам такое?

Багушэвіч адказвае:

- Я сам не ведаю, але мне здаецца, што гэта вадзянка.

- Хто гэта пану сказаў? - пытаемца доктар.

А ён яму на гэта:

- Навошта пытаемца пра тое, што відаў.

Доктар пытаемца, ці баліць яму што. Маркотны Багушэвіч адказвае, што нічога.

Доктар лічыць яму пульс, пульс - добры. Дык пытаемца яго зноў:

- Што ж дало повад думаць, што гэта вадзянка? Ці не саснілася яму гэта?

- Дзе там саснілася! - адказвае Богуш. - Дык жа ногі так апухлі, што не лезуць у порткі.

- Пакажэс жы мне, пан, свае ногі.

Богуш, асцярожна адхіліўшыся кўдру, выстаўляе сваю мясістую лытку. А тут ужо ўсе калегі абстуپілі ложак пацьента і пераконваюць, што Богуш прыкідваецца. Доктар паціскаў пальцам у наугу і кажа, што цела здаровае, а Богуш сцярджае іншае.

Тым часам Янкоўскі, уціснуўшыся паміж гледачамі, выцягнуў нітку з айна і другое калашины і паклаў порткі на ранейшай месцы. Доктар, раззлаваны... кажа:

- Хто пана ўпачаў важы ў тэрмінова падымаць мяніе і весці сюды, калі не было прычыны?

Багушэвіч тлумачыць, што ён апух, і што ягоны ногі не лезуць у порткі.

Доктар заяўляе, што хацеў бы гэта пабачыць, а пацьент стаіць на сваім, што і спрабаваць няма чаго, бо ён упэўнены ў сваёй апухласці. Нарэшце, каб пераканаць доктара ў факце, кліча Янку:

- Падай порткі!

Янка зноў іх падставіў яму, але - О! дзіва! - улезл ў іх ногі без аніякае цяжкасці. Богуш кръгчыць:

- Янку, што гэта та-ко?

Янка адказвае:

- Я не ведаю, пане.

- Аднак жа ногі раней не лезлі?

- Нелезл, пане.

Доктар, страціўшы цярпенне кажа:

- Пане, пан з мяне пажартаваў, а я ў пана не за-слыхыў на гэта. Дык заяўляю пану, што буду скардзіца на яго палкоўніку.

Калегі бяруць на сябе ролю пасярэдніка і націскаюць на Багушэвіча, каб заплаці

доктару і захаваў сакрэт. Богуш, які не мог зразумець, што з ім сталася, дастаў дукат, упіхнуў доктару ў руку і, калі той адыходзіў, самым пераканаўчым чынам яго запініў, што гадзіну таму на-самрэч быў апухлы.

Пасля таго, як доктар выйшаў, - калегі ў смех і сцярджаюць, што Богушу апрыкала ўжо вайсковая служба, і ён хоча вызваліца ад яе, выдумаўши сабе хваробу. Але той, засмучаны, не адказвае, спышаецца з туалетам, каб як хутчэй пазбыцца калегаў. Мойчкі памыўшыся і выцершыся, ён напаўголосаў кліча Янку, каб падаваў яму мундзір. Янак падае мундзір, але, уздзеўши, той не хоча запіліца піякім способам. Дык Богуш кръгчыць:

- Янку! Што тут за халера?...

Але цяпер ужо, узяўшыся той мундзір уважліва разглядаць, абодва разам выкрылі нітку-фастрыгойку, што звужала шво на плячах. Толькі цяпер раз'ясніўся твар Богуша, пацай ён смяяцца разам з іншымі, бо не быў запальчывы, і кіраваўся больш непакоем пра ўласнае здароўе, каб мог служыць Айчыне, чым якою помстаю.

... праз два гады шмат хто з тae самае моладзі, ужо ў чыне афіцэраў, пасля завяршэння вайны, вірнуўся да domu аздоблены крыжамі. Між імі быў і Багушэвіч, бо даказаў пры нагодзе, што мог быць мужны, і яго любілі ўсе калегі.

Увечар, на шырокай Віленскай вуліцы была бачна трохкантовая піраміда, упрыгожаная шматлікімі агніямі.

На пярэднім боку яе гарэць транспарант з вялікім вензелем Імператара і Карабля, унізе быў надпіс: "Найянесцішаму, Магутнейшаму, Непераможнаму Герою, Імператару і Караблю, Вялікаму Напалеону, свайму Збавіцелю, зямля маугутных некалі Ягелонаў, вызваленая яго маугутнай правіцай, жніўня 15 дня 1812 г."

На паўночным баку піраміды, на транспаранце, было чатырохрадкоўе наступнага зместу:

"За нашу Айчыну
вельгадушны мсцівец,
Ганарлівай Пойначы
маугутны пераможца,
Хай польскі Арод

i Літвы Пагоня
Служаць тваім
намерам, Напалеон!"

На трэцім баку піраміды, звернутай да сцен старажытнага замка, якіх не маглі разбурыць амаль пяць стагоддзяў, быў вершаваны надпіс:

"У нашых мурach
племя Ягелонаў
У пятнацатым стагоддзі
атрымлівала перамогі.
Калі зараз татары

ўварваліся ў Радзіму,
Імя ліцвінаў
астрашила ворагаў.

Цяпер прыйшоў герой Сусвету
Вызваліць вас, мужы,
ад кайданаў,

Спяшаецца ж на поле славы,
Вярніце сабе зямлю,
права і зброю.

Тады рака Лідзея
цикла крывей чужаскоў.
Цяпер з ёю змешваюцца

жы выгляд жаўнеру і ix пакорлівия паводзіны перад алтаром Усявінія расцупілі ўсіх прысутных, якія ўжо больш за дваццаць гадоў не бачылі свайго войска.

Пасля таго, як доктар выйшаў, - калегі ў смех і сцярджаюць, што Богушу апрыкала ўжо вайсковая служба, і ён хоча вызваліца ад яе, выдумаўши сабе хваробу. Але той, засмучаны, не адказвае, спышаецца з туалетам, каб як хутчэй пазбыцца калегаў. Мойчкі памыўшыся і выцершыся, ён напаўголосаў кліча Янку, каб падаваў яму мундзір. Янак падае мундзір, але, уздзеўши, той не хоча запіліца піякім способам. Дык Богуш кръгчыць:

- Янку! Што тут за халера?...

Але цяпер ужо, узяўшыся той мундзір уважліва разглядаць, абодва разам выкрылі нітку-фастрыгойку, што звужала шво на плячах. Толькі цяпер раз'ясніўся твар Богуша, пацай ён смяяцца разам з іншымі, бо не быў запальчывы, і кіраваўся больш непакоем пра ўласнае здароўе, каб мог служыць Айчыне, чым якою помстаю.

Пасля другога гарматнага стрэлу, шматлікія дамы і гараджане, быўшыя на абедзі ў падпрэфекта, адправіліся да піраміды, каб калі яе ўшанаваць таго, камуяна была прысвечана. Падчас аглюду раздаваліся воклады: "Жыве, на многія гады, Імператар і Кароль, Наш Збавіцель" і грукатай салют з гармат і стрэльбаў.

Пасля аглюду піраміды і надпісаў, падпрэфект, разам з усімі гасцямі, вярнуўся дахаты, дзе адкрыў баль пала-незам.

Вясёлья танцы пра-цягваліся да вячэры, на якой падпрэфект (пад беспера-пинны салют з гармат і стрэльбаў) абясыціў тост за здра-рею Найсеміасцівага Ім-ператара і Карабля. Усе пры-сутныя на чарзе паўтарылі гэты тост.

Асвятленне і ілюмина-цыя вуліц ператварала ноч у светлы дзень. Вароты Фар-нага касцёла былі хораша ўпрыгожаны зелянінай і агніямі.

Пасля вячэры баль у падпрэфекта працягваўся да світанку, а крыкі народу: "Жыве Імператар і Кароль, Вялікі Герай, Наш Збавіцель!" спыніліся толькі з узыходам сонца.

У лістападзе падпрэ-фектам лідскага павету быў прызначаны Раецкі.

Дадам яшчэ некалькі вяеных біяграфій лідзянаў:

Граф Ваўжынец Пут-камер (1794-1850), будучы уладальнік маёнтка Больценікі, муж Марылі Верашчакі, маршалак шляхты Лідскага павету ў 1847-49 гг., як раз паспей ў 1812 г. закончыць філософска-матэматачны факультэт славутага Віленскага ўніверсітата.

Як большасць ягоных сяброў, Ваўжынец запісаўся ў зноўстворанае войска Вялікага Княства, у гвардзейскі кавалерыйскі полк генерала Канопкі, а потым у полк лёгкай кавалерыйскай імператарскай гвардіі Вінцэнт Красінскага. Вася-монаццігаводы юнак быў з войскам Напалеона ў Маскве, выжыў у катастрофе на Бэрзіні. Адступаючы з войскам калі Вільні, заехаў дахаты і тут захварэў тыфам. А калі вылечыўся, вайна ўжо ішла далёка на захад ад дому. Гонар жаўнера і вера ўзорку Напалеона не дазволілі яму адседзенца ў хаце, праз тылы расейскіх войскаў, абмінуўшы казацкі патрулі, ён прабраўся ў Мерач на Нёмане і ў люты мароз пе-райшоў Нёман, па спустошанаму вайной краю Путкамер ішоў да сваіх. Час ад часу злазіў з каня і, каб сагрэцца, быў побач. Сілы ўжо пакідалі юнака, калі ён сустрэў інспектара дывізіі кавалерыі, які ехалі ў Варшаву ў полк Красінскага. Афіцэр падабраў задубела-га маладзёна і давёз яго ў полк.

Граф Ігнацы Тызен-гаўз (1750-1822), палкоўнік і шэф літоўскай гвардыі, за службу Вялікаму Княству Літоўскому быў узнагароджаны ордэнам Белага Арла і Св. Станіслава. Пад час Напалеонаўскай кампаніі атрымаў Залаты Крыж Ганаравага Легіёна. Вайна для яго скончылася вясною 1814 г. Канстанцін Тызенгаўз спачатку застаўся ў гардку Клермон, а пасля ўказу аб амністыі Аляксандра I ад 30 жніўня 1814 г., вярнуўся ў Паставы.

У гэтым 1815 г. Ігнацы Тызенгаўз падзяліў большую частку сваіх уладанняў паміж сынамі. Старэйшы Рудольф атрымаў Жалудок і бліжэйшыя да яго землі, а Канстанцін - графства Паставы з навакольнымі вёскамі і фальваркамі. Менавіта пры Канстанціне быў дабудаваны Паставскі палац Тызенгаўза. Пасля ўказу аб амністыі іншыя сродкі і супрацоўнічэства з Дзісенскім Урадавым камітэтам.

Асноўным заняткам Канстанціна Тызенгаўза стала заалогія, найперш - арнітологія. Ён з'явіўся бацькам беларускай арнітологіі.

Месцам пахавання К. Тызенгаўза па адной версіі лічыцца родавы склеп у парфільным Жалудоцкім касцёле, па другой - крипта касцёла св. Мацвея ў літоўскім горадзе Рокішкіс.

(Пратыг у наст. нум.)

Аналэнцы (кантаністы) ВКЛ. 1812 г.
Аўтар Кшиштап Каманецкі.

быў знакаміты батанік Станіслаў Баніфаци Юндзіл. Другім вядомым настайнікам Канстанціна быў выдатны мастак Ян Рустэм, які ў гэты час працаваў ад'юнктам на кафедры малярства.

У 1812 г. 19-ты пяхотны полк, які фармаваўся ў Расіенах, узначаліў 26-ці га-довы палкоўнік граф Канстанцін Тызенгаўз разам са сваім палком мужна змагаўся пад Вільні, Кёнігсбергам, прымаў удзел у знакамітай абароне цвердзі Модлін, а потым і ў бітвах у Германіі. У 1813 г. ён быў узнагароджаны Крыжам Ганаравага Легіёна. Вайна для яго скончылася вясною 1814 г. Канстанцін Тызенгаўз спачатку застаўся ў гардку Клермон, а пасля ўказу аб амністыі Аляксандра I ад 30 жніўня 1814 г.,

Роля рэгіянальных музеяў у развіцці турызму (на прыкладзе Мсціслаўскага гісторыка-археалагічнага музея)

Сёння турызм уяўляе сабой складовую частку сучаснай культуры і побыту, гэта адзін з важных элементаў сучаснай глабальнай цывілізацыі, адна з форм актыўнага правядзення вольнага часу, дзеянасць па аднаўленні фізічных і духоўных сіл чалавека, спосаб знаніці стрэсаў, што ўзніклі ў працэсе паўсядзённай працы. Уздел у турызме спрыяе гарманічнаму развіццю асобы, як фізічнаму, так і духоўнаму.

Зараз, у наш складаны час, калі ў краіне назіраецца сістэмны крызіс, адным з варыянтаў развіцця нашай эканомікі з'яўляецца турызм, асабліва - замежны. Сёння турызм падзяляеца на рэкреацыйны, адпачынковы, лячбны (медыцынскі), спартыўны, пазнавальны (культурны), дзелавы (прафесійны), кангрэсны (навуковы), рэлігійны (паломніцтва) і этнічны. Сярод вышэйпералічных відаў турызму вядучую ролю займае культурна-познавальны турызм. Паводле даценых статыстыкі, яго доля сярод іншых відаў складае 60%.

У адпаведнасці з Хартыяй ЮНЕСКА па культурнаму турызму, прынятай у лістападзе 1974 года, культурны турызм мае мэту азнямлення з помнікамі і славутымі мясцінамі.

Калі мы звернемся да сусветнай статыстыкі і возьмем за аснову такі паказчык, як колькасць замежных турыстаў на 1000 жыхароў краіны, беларускія журналісты палічылі, што ў Польшчы гэты паказчык роўны 400 турыстаў, на Украіне - каля 500, у Літве каля 850, Расіі - 160, а на Беларусі толькі 9 чалавек на 1000 жыхароў. Вось і адказ, чаму у нас зараз праблема з набыццём замежнай

валюты.

У сваім інтэрвію газете "Комсомольская правда в Беларуссии" у сакавіку 2011 года намеснік дырэктара дэпартамента па турызму Міністэрства спорту і турызма Андрэй Мартынаў паведаміў, што арганізаваны замежных турыстаў, што прыехалі ў Беларусь праз турфірмы ў 2009 годзе было 95,5 тысяч, а ў 2010 краіху болей за 120 тысяч, прычым большую частку турыстаў складаюць грамадзяне Расіі.

Адным з фактараў павялічэння замежнага турызму можа быць развіццё не толькі асобных турыстычных аб'ектаў, але і гісторычнага наваколля вакол іх. Вялікую ролю тут можа адыгрываць рэгіянальны турызм, як складовая частка рэспубліканскага, а таксама міжнароднага турызму.

Тут вельмі важна выкарыстаць патэнцыял мясцовых рэгіянальных музеяў, асабліва - замежны. Сёння турызм падзяляеца на рэкрэацыйны, адпачынковы, лячбны (медыцынскі), спартыўны, пазнавальны (культурны), дзелавы (прафесійны), кангрэсны (навуковы), рэлігійны (паломніцтва) і этнічны.

Выяўленчае мастацтва - адзін з найбольш важных элементаў культуры, які здольны сфарміраваць пераканаўчы матыў для турыстычнай пажадкі. Сёння ўсё больш папулярным становіщама выстаўляць на вядомых курортах (у памяшканнях гасцініц) творы нацыянальнага выяўленчага мастацтва з мэтай знаёмства турыстаў з культурай рэгіёна. Гэта з поспехам робяцца і мясцовыя музеі. Таксама дастатковая папулярнім сталі фестывалі, якія шырока прадстаўляюць розныя віды і элементы нацыянальнага выяўленчага мастацтва.

Музичны патэнцыял

рэгіёна з'яўляецца яшчэ адным прывабным элементам культуры. У некаторых краінах музыка выступае як асноўны фактар прыцягнення турыстаў. Вядомыя музичныя фестывалі штогод збіраюць тысячы ўдзельнікаў. Аўдыёзапісы з нацыянальнай музыкай, продаж якіх распаўсюджаны ў большасці турыстычных цэнтраў, служаць добрым сродкам знаёмства турыстаў з культурай народа. Зараз карыстаючыяся вялікім поспехам і рыцарскія турніры ў старажытных беларускіх гарадах.

Літаратурная помнікі рэгіёна таксама складаюць істотны турыстычны матыў і аснову арганізацыі рознапланавых турыстычных праграм і маршрутаў. Літаратурныя творы валодаюць сілай ствараць уражанні аб краіне і яе культуре. У забаўляльныя праграмы для турыстаў мэтадзічна ўключаюць літаратурныя вечары. У межах пазнавальнага турызму рэкамендуецца арганізоўваць літаратурныя туры па месцах, звязаных з імёнамі аўтараў і героямі вядомых літаратурных твораў.

Паломніцтва - адзін з самых старажытных відаў падарожжаў, які вядомы чалавецтву не адно стагоддзе. Да 80% аб'ектаў турыстычнага паказу з'яўляюцца культавымі. Мастыкамі да паломніцкага падарожжа з'яўляюцца духоўнае імкненне наведаць рэлігійныя цэнтры і святыя месцы, асабліва паважаны ў канкрэтнай рэлігіі, здзіясненне культурных абрадаў. Нельга забываць і старажытныя могілкі.

Рэгіён, які прымае турыстаў, павінен прапаноўваць ім шырокі асартымент сувени-

Мсціслаўскі фэст

раў, выкананых мясцовымі майстрамі. Сувеніры - добрая памяць аб краіне.

У некаторых турыстычных цэнтрах ствараюцца спецыяльныя крамы ў нацыянальным стылі, дзе мясцовыя майстры вырабляюць сувеніры непасрэдна ў прысутнасці пакупніка. Гэта форма гандлю сувенірнай прадукцыяй з'яўляецца своеасаблівой славутасцю рэгіёна і выклікае значную цікавасць у турыстаў. Траба, каб гэтыя крамы былі побач з мясцовым музеем, альбо ў самім музейным памяшканні.

Такім чынам, культурны патэнцыял рэгіёна ўваходзіць ў яго культурный спадчыне. Адна з паспяховага развіцця культурнага турызму нацыянальныя турыстычныя арганізацыі павінны займацца распаўсюджваннем інфармацыі аб гісторычным патэнцыяле мясцовасці.

У якасці прыкладу разгледзім дзейнасць Мсціслаўскага гісторыка-краязнаўчага музея, да стварэння якога аўтар мей не пасрэднае дачыненне. Музей быў заснаваны ў ліпені 1988 года ў будынку былога ўезднай пошты пачатку XX стагоддзя. Яго пастаянная экспазіцыя створана ў 1995 годзе і мае два раздзелы: "Мсціслаў - імя старажытнае" і "Сацыяльна-еканамічнае развіццё Мсціслава ў XII - пачатку XX ст". Нядайна філіялам музея стаў мемарыяльна-літаратурны музей братоў Гарэцкіх у вёсцы Малая Багацькоўка Мсціслаўскага раёна. Музей мае больш за 12 тысяч адзінак захоўвання асноўнага фонду.

Гэтыя археалагічныя знаходкі розных часоў, вялікая калекцыя мсціслаўскай кафлі XV - XVIII стст. і мсціслаўскага шкла XVI - XIX стст. У экспазіцыі багата прадстаўлены мсціслаўскі посуд XII - XIX стст., а таксама абразы XIX ст. Вельмі цікавыя і этнографічныя калекцыі, асабліва народнае адзенне, якое прадстаўлены экспанатамі Мсціслаўска-Клімавіцкага строю беларускіх сялян. Вялікую ролю музей мае ў арганізацыі розных культурных падзеяў у рэгіёне.

Так, у 2001 годзе ў Мсціславе адбыўся Міжнародны пленэр па жывапісу "Вобраз Радзімы ў выяўленчым мастацтве". Творы ўдзельнікаў пленэра папоўнілі музейную калекцыю.

Музичная школа горада, якая носіць імя кампазітара Чуркіна, які памяць час жыў у Мсціславе, рэгулярна ладзіць розныя музыкальныя імпрэзы. У горадзе рэгулярна адбываюцца рыцарскія фэсты і фестывалі. Актыўна адзначаць жыхары горада і шматлікія гості "600 - годдзе перамогі над Грунвальдам" прысвечанай памяці Сямёну Лунгвенну, намесніку Вітаўта ў Грунвальдской бітве.

15 ліпеня на Мсціслаўскім паштамце было зроблена специяльная адмысловая маркі "600 - годдзе перамогі над Грунвальдам" прысвечанай памяці Сямёну Лунгвенну.

Вялікую турыстаў і архітэктурныя помнікі Мсціслаўшчыны, асабліва славуты Пустанскі манастыр на мяжы з Расіяй, які наведваюць сотні паломнікаў з розных краін.

Цікавыя літаратурныя імпрэзы адбываюцца з нагоды юбілеяў пісьменнікаў, лёс якіх цесна звязаны з Мсціслаўшчынай. Гэта Максім Гарэцкі класік беларускай літаратуры, Аркадз Куляшоў, Энерест Ялугін і іншыя. Аднак шмат якія помнікі занядбаныя, рэстаўрацыя іх спынена, бо не хапае сродкаў, патрэбныя інвестыцыі, і дак ціх можа ў першую чаргу добра арганізація турызму.

Алег Трусаў,
кандыдат гісторычных
наук, дацент.

Фест сярэдневечнай культуры нарадзіўся ў Мсціславе пяць гадоў назад, калі старшыня райвыканкаму запрасіў клуб ваенна-гістарычнай рэканструкцыі "Магілёўская дружына" паўдзелічніцаў у Дні горада. 12 чалавек сяброў клуба прынялі ўдзел у гэтым свяце. Так адбылося першае на ўсходзе Беларусі свята з удзелам рацараў. Поспех у гораджанай быў незвычайнай. З

Аўтары цалкам адказныя за падбор і дакладнасць прыведзенай інфармацыі

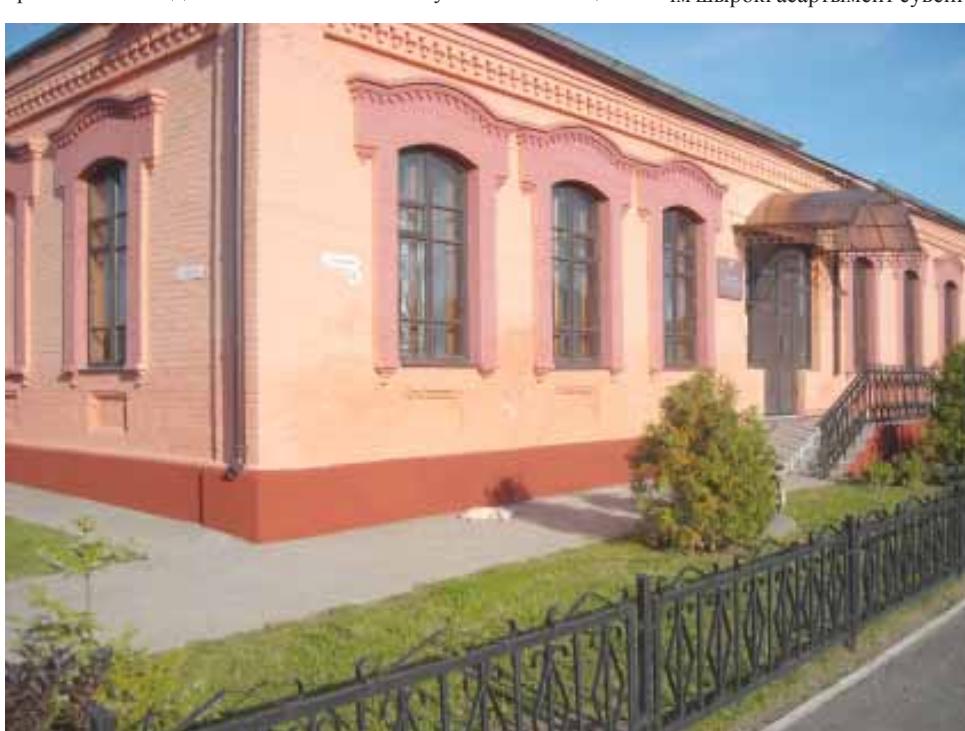
Газета надрукавана ў Лідскай друкарні.
231300, г. Ліда, вул. Ленінская, 23.

Газета падпісаны да друку 25.06.2012 г. у 10.00. Замова № 1154.
Аб'ём 2 друкаваныя аркушы. Наклад 2000 асобнікаў.

Падпісны індэкс: 63865.

Кошт падпіскі: 1 мес.- 3850 руб., 3 мес.- 11550 руб.

Кошт у розницу: па дамоўленасці.

Мсціслаўскі музей

Заснавальнік:

ТБМ імя Францішка Скарыны.

Пасведчанне аб реєстрацыі № 908 ад 18 снежня 2009 г. выдана Міністэрствам інфармацыі Рэспублікі Беларусь.

Адрас рэдакцыі:

231293, Лідскі р-н, в. Даліна.

Адрас для паштовых адпраўленняў:

231282, г. Ліда-2, п/с 7.

E-mail: naszaslowa@tut.by

Рэдактар Станіслаў Вацлававіч Суднік

Рэдакцыйная калегія:

Алена Анісім, Юрась Бабіч, Вінцук Вячорка, Юрась Каласоўскі, Юля Карчагіна, Леакадзія Мілаш, Максім Новік, Язэп Палубятка, Алеся Петрашкевіч, Аляксей Пяткевіч, Уладзімір Содаль, Станіслаў Суднік, Павел Сцяцко, Алег Трусаў.

<http://nashaslova.mns.by> <http://pawet.net/>
<http://kamunikat.org/> <http://tbm-mova.by/>